

gravi ejus conscientia consisteret, ut cernitur, poena: **A** quod videlicet illi nullo modo contigisset, si pavor, qui beatum efficit hominem, eum antequam caderet possedisset; timor utique ille, qui per charitatem expulsus, introducit illum timorem plerumque, qui castus in saeculum saeculi noscitur permanere. Et revera ipsa nos docet natura, multum interesse inter timorem mali servi, et timorem filii boni atque amorem. Illius enim amor ex timore Domini, istius amor ex patris pendet amore: quod utique non dedocet (731) Dominus ipse: *Jam, inquit, non dicam vos servos, sed amicos meos (Joan. xv, 15).* Apostolus quoque: *Non enim accepistis, ait, spiritum servitutis in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater (Rom. viii, 15).* Qui igitur Patrem invocat Dominum, proficitur se liberum esse, non servum. Pudeat ergo **B** illum magis, quam timeat eum offendere, quem praesumit Patrem vocare. Non desperet tamen de reconciliatione, si eum offendit, quanquam illum graviter offenderit. Pater enim est, misericors est,

(731) In apographo mendose erat *non dedecet*. Ita vero hic scriptum *non dedocet* pro *docet*, ut similiter in *Inveotiva*, in quam vide not.

(732) Construe: *Tantum dignetur instillare nobis aliquam particulam sui amoris (quod orandum est*

bonus est; non bonus solum, sed et benignus, majus quod utique est. Ut autem inestimabilis, ita et omnipotens est Domini clementia. Tantum sui amoris instillare nobis aliquam dignetur (est quod sine intermissione orandum) quae isti defuit pro certo particula: ipsa procul dubio et deserere nos (mala), et locum illorum compensare faciet bona. Est potens quod ipse Dominus praestare, ut non sit jam opus nobis tartarum metuere (732), sed caelum constantia firma sperare, ut cum Psalmista possimus videlicet clamare: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificaverunt animam meam (Psal. xciii, 19); et: Quare tristis es anima mea, quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei et Deus meus (Psal. xlii, 5).* Utique vultum, id est carnem nostram induit, qui est doctor et dominus protector noster Jesus Christus, qui cum genitore Deo et consolatore fidelium Spiritu sancto est unus inseparabiliter benedictus per saecula Dominus. Amen.

sine intermissione) quae particula profecto defuit isti: ipsa procul dubio faciet et nos deserere mala, et bona compensare locum illorum: quod ipse Dominus potens est praestare, ut nobis jam opus non sit metuere, etc.

RATHERII

EPISCOPI VERONENSIS

DE CONTEMPTU CANONUM

PARTES DUAE.

337-338 (733) VOLUMEN PERPENDICULORUM
RATHERII VERONENSIS.

VEL

VISUS CUJUSDAM APPENSI CUM ALIIS MULTIS IN LIGNO LATRONIS

AD HUBERTUM (734) PARMENSEM EPISCOPUM

DE CONTEMPTU CANONUM

PARS PRIMA.

Domino venerabili in Christo HUBERTO compræsuli **C**
RATHERIUS peccator.

(733) Hic titulus Ratherium ipsum habet auctorem. Istud autem opus e ms. Laudunensi vulgatum

(734) Hic Hubertus Ottonis imperatoris intimus magnae erat auctoritatis, adeo ut non solum praeter episcopatum obtinuerit comitatum Parmensem, verum etiam post annum 965 ad dignitatem archicancellarii regni Italici fuerit erectus.

(735) Frustra oratoris urbanitati, reor, non incogniti vestrae, juxta sententiam illius niti, neque

fuit ab Acherio. *Perpendiculum* vocat Fulcuinus de Gest. abbatum Lob. c. 24. Ipsum quoque in *Discordia* allegat

(735) Construe: *Licet juxta sententiam illius oratoris, reor, non incogniti urbanitati vestrae, consentiam esse extremae dementiae nisi frustra. neque fatigando aliud quaerere nisi odium; licet inquam, ipse quoque*

aliud fatigando nisi odium quærere, extremæ dementiæ, ipse quoque, qui id agere non desino, licet consentiam esse; insurgente contra me olim rebellium clericorum vesania (736), nec aliquid illius mihi, super quo cuidam dictum est; *Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17), officii, usque ad expulsionem publicam (737) relinquente, præter chrismandi confectionem, et chrismandi quilibet potestatem: subjecta pro copia recordationis dedi operam, pauca licet quantum ad rem, ex sanctis canonibus hic, inaniter quamvis alibi etiam deplorata [f., deflorata] congerere (738). Quæ postquam, domine, creveritis (739), intentionem pariter, pro qua tantum aggressus fuerim laborem, par erit agnoscere, et quo usque profuerit, censuisse. Est autem nænium (740) hujusmodi istarum exordium.

In canonibus apostolorum, cap. 39.

« 2. Omnium ecclesiasticorum negotiorum curam episcopus habeat, et ea velut Deo contemplante dispenset » Item (cap. 41): « Præcipimus, ut in potestate sua episcopus res Ecclesiæ habeat. Si enim

dia allegat Ratherius epistolæ nomine ad Hubertum num. 5, *Perpendiculari* titulum etiam a coævo scriptore Attone Vercellensi fuisse præfixum operi, *quo noxia redarguere, et honesta sancire docet*, ex epistola Joannis Bonæ postea cardinalis Lucas Acherius tradit tom. I Spicil. pag. 401. Quoad tempus Ratheriani operis notanda sunt verba num. 8, primæ partis: *Quondam cum imperiali præcepto urgemur Gardam obsidere castrum*. Hoc castrum captum fuit anno 963, ut continuator Regionis testatur. Præterea dum Ratherius num. 15, Hubertum Parmensem alloquens ait: *Consideret igitur prudentia illa vestra, domine, quæ, ut fertur, universali est digna præferri Ecclesiæ*; his verbis ipsum in pseudosynodo Romana, quæ Joannem XII deposuit eodem anno 963, cuique idem Hubertus interfuit, summo pontificatu dignum fuisse habitum indicat. Eundem quoque Joannem XII, dum Romanam sedem post expulsionem recuperasset, his verbis perstringit num. 19: *Qualis est utique ille, qui reus forsitan talium apostolicæ dignitatis occupare non for-*

quoque id consentiam, qui non desino id agere, vesania clericorum rebellium olim insurgente contra me, neque relinquente mihi aliquid illius officii, super quo cuidam dictum est: Pasce oves meas; non relinquente, inquam, mihi aliquid præter confectionem chrismandi et potestatem chrismandi quilibet, usque ad expulsionem publicam; dedi operam pro copia recordationis, id est memoriæ juvandæ causa, congerere hic ex sanctis canonibus subjecta (scilicet testimonia) *pauca licet quantum ad rem, inaniter quamvis alibi etiam deplorata, forte deflorata*. Quod nihil sibi relictum ait *præter confectionem chrismandi*

(736) Illam clericorum rebellionem indicat, quam ante secundam suam expulsionem sic describit in epist. 5 ad Joannem XII, num. 6. *Omnes clericos . . . ipso* (Milone comite) *contra me patrocinate, non synodum agere, non capitulo clericorum interesse, non aliquid, quod emendandum sit, audebam solummodo commemorare, statuere quilibet, vel desituere.*

(737) *Publicam expulsionem* vocat, qua jussu Lotharii regis e sede Veronensi pulsus fuit anno 948. *Vide epist. 5, num. 7.*

A animæ hominum pretiosæ illi sunt creditæ, multo magis oportet eum curam pecuniarum gerere, ita ut potestate ejus indigentibus omnia dispensentur per presbyteros et diaconos, et cum timore, omnique sollicitudine ministrentur. Ex his autem quæ indiget ad suas necessitates, et ad peregrinorum fratrum usus, et ipse percipiat, ut nihil ei possit omnino deesse. Lex enim Dei præcipit ut qui altario serviunt, de altario pascantur (*I Cor. ix, 13*), quia nec miles stipendiis propriis contra hostes arma sustollit. » Item (cap. 40): « Nihil absque licentia episcopi agendum. »

Ex epistola Clementis papæ (epist. 3. sub med.).

« Cunctis fidelibus, et summopere omnibus presbyteris et diaconibus, ac reliquis clericis attendendum est ut nihil absque licentia proprii episcopi agant. **B** Non utique missas sine ejus jussu quisque presbyterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quidquam absque ejus permissio agat. Similiter et reliqui populi, majores scilicet ac minores, per ejus licentiam quidquid agendum est agant: nec sine ejus

midat, ut jam contigit, proh nefas! editum locum. Notanda præcipue verba, *ut jam contigit*, id est nun occupat, postquam pontificatum recuperavit, *ut jam contigit* occupasse, cum primo pontificatum adeptus est. Etsi vero Leo VIII antipapa post Joannis XII depositionem intrusus, apostolicam sedem verius occupasset; et mox ab eodem Joanne exclusus, Ottone imperatore agente eandem sedem postea recuperasset mense Junio anni 964; Ratherius tamen, qui non de intruso, sed de legitimo pontifice obloquitur, iis verbis *reus forsitan talium* nonnulla vitia subindicat, quæ non Leoui VIII, sed Joanni XII in memorato conciliabulo objecta inveniuntur. Porro hic Joannes pontificatum recuperavit mense Februario anni 964, eodemque anno non multo post e vivis excessit. Igitur hoc anno Joanne XII adhuc pontificatum gerente, hoc opus a Ratherio scriptum fuit: ac proinde præceptum imperiale de obsidione Gardæ *quondam* latum inquit, quia editum fuerat anno 962, ut ex not. exploratum fiet.

et potestatem chrismandi quilibet, sive in ordinationibus, sive in consecratione ecclesiarum, altarium, etc., est veluti formula innuens potestatem ordinis, cujus usus cum nulli molestus sit, Ratherio relinquebatur. Non sic de potestate jurisdictionis præsertim legislativæ et coercitivæ, quæ emendandis moribus ac disciplinæ restituendæ necessaria, impedita erat, ut ex nota sequenti patebit; nec non distributivæ, a qua se prohibitum hoc in opere maxime queritur. Eandem formulam eodem sensu repetit in *Itinerario* num. 4.

(738) Hinc sequitur, canones) qui mox subjiciuntur, olim quidem a Ratherio memoriæ juvandæ causa fuisse collectos in anteriori suorum clericorum rebellionem, antequam Verona secundo pelleretur; nunc vero in contextum opus digestos et editos, quod dissidio originem præbuit, ut in *Discordia* significat num. 5.

(739) *Creveritis a cerno* id est video, sæpius a Ratherio usurpatur.

(740) *Nænias* vocat eorum sensu, qui sacros canones contemptui habebant.

permissa a sua parochia abscedant, nec in ea adventantes morari præsumant. Animæ vero eorum ei creditæ sunt; ideo ejus consilio omnia agere debent, eo inconsulto nihil. »

Item ex consilio Antiocheno, tit. 9.

« Unusquisque enim episcopus habeat suæ parochiæ potestatem, ut regat juxta reverentiam **340** singulis competentem, et providentiam gerat omnis possessionis quæ sub ejus est potestate. » Item, cap. 24 : « Quæ sunt Ecclesiæ, sub omni sollicitudine (741) et constantia bona, et fide, quæ in Deum est, qui cuncta considerat judicatque, servantur. Quæ etiam dispensanda sunt judicio et potestate pontificis, cui commissus est populus, et animæ quæ intra ecclesiam congregantur. » Item, cap. 25 : « Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia et timore Dei. Participet autem et ipse, quibus indiget, si tamen indiget, tam suis quam fratrum qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturus, ita ut in nullo qualibet occasione fraudentur juxta sanctum Apostolum dicentem : *Habentes victum et tegumentum, his contenti sumus* (I Tim. vi, 8). »

Item ex decretis papæ Gelasii, tit. 27.

« Sicut sacerdotis intererit integram ministris Ecclesiæ memoratam dependere quantitatem; sic clericus ultra delegatam sibi summam nihil insolenter noverit expetendum. »

Item in can. Gangren., cap. 7 vel 8.

« Si quis oblationes Ecclesiæ baptismalis extra eam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus cui hæc officia commissa sunt, nec eum ejus hoc sit consilio, anathema sit. » Item : « Si quis dederit oblata Ecclesiæ præter episcopum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandum; et qui dat, et qui accipit, anathema sit. »

Item in can. Chalcedon., cap. 26.

« Quoniam quidam præter dispensatores episcoporum facultates ecclesiasticas tractant, qui hoc fecerint, canonicis correptionibus castigentur. » Item cap. 8, *De clericis qui sunt in ptochiis, monasteriis atque martyriis, quæ sub potestate episcoporum uniuscujusque civitatis existunt* : « Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monasteriis et basilicis martyrum, sub episcoporum, qui in unaquaque civitate sunt, secundum sanctorum Patrum traditiones, potestate permaneant, nec per contumaciam ab episcopo suo dissiliant. Qui **341** vero audent evertere hujuscemodi formam quocunque modo, nec proprio subjiciuntur episcopo : si quidem clerici sunt, canonum correptionibus subiacent; si vero laici vel monachi fuerint, communione priventur. »

(741) Lege, uti apud Dionysium Exiguum, ex quo hi canonnes sumpti fuerunt, et conscientia bona.

(742) Acheriani Spicilegii novissimus editor hanc notationem apposuit. « Hic legebatur eum quem, profecto male. Librarium fefellisse videtur, quod in

Item ex epistola papæ Urbani, cap. 2.

« Res Ecclesiæ collatæ in editione erant antiquitus episcoporum, qui locum tenent in Ecclesia apostolorum, et sunt usque adhuc, et futuris debent esse temporibus. »

Item de xenodochiis et monasteriis tam monachorum quam sanctimonialium ex decretis concilii Eugenii papæ, cap. 24, itemque iisdem verbis quarti Leonis papæ, cap. similiter 23.

« Per sollicitudinem episcoporum hæc, quorum dioceseos existunt, ad easdem utilitates, quibus constituta sunt, ordinantur; ut debiti panes, atque cætera petentibus revertantur, qualiter Deo vacantes, inopia, vel necessitatibus nullatenus occupentur, sed omni expulsa cura, puris in Dei servitio valeant mentibus permanere. »

B 3. Hæc dum inconsultius, utpote inutiliter gariens delatrarem, mecum ita cœpi rursus rixari. Sed quid ritu stultissimorum quorundam mille hoc astruere testimoniis, cum sufficiat unum, laboro? Interroga enim quemlibet, unde mos inoleverit ille, ut pastores vocentur Ecclesiæ præules. Nonne post typicam illam patriarcharum pascendi greges consuetudinem, et prophetarum ad nostrum id sæculum spiritaliter retorquentium vocem, summus ille pastorum princeps occurrit, et ait : *Ego sum pastor bonus?* (Joan. x, 41.) Et ut qui pastor est gregis Domini, consequenter eundem episcopum noveris esse, audi ex voce dicentis : *Eratis sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum* (I Petr. ii, 25). (742) Eum in ordine sequitur [*id est* S. Petrus] idem, quem episcopum instituere (dicam ut ita) gestiens, an se plus cæteris diligat, solerter interrogat : nimirum ut astruat, quia præcipua pascendi rationabilem gregem norma, vis est charitatis, dilectio videlicet Dei, et ejusdem sibi a Deo commissi dilectio proximi (Joan. xxi, 15). Qui cum ter interroganti, ter se illum diligere ipso profiteretur sciente, ait ter illi Dominus quoque : *Pasce oves meas*. Quod fuit utique dicere : *Esto pastor ovium intellectualium*, **342** id est, episcopus credentium populorum. Pastio sane illa utrum uniformis, an sit multiformis, corporalis, an animalis, sive utrumque, non a me quilibet præstoletur audire; interroget doctores illos præcipuos, qui super Evangelia sanctos ediderunt sine mendacio libros. Si vero corporum aliquam ad eos curam, qui illius, cui primum hoc dictum est, tenent in Ecclesiis vicem, consentiunt pertinere; monstrent qualiter corporaliter sibi commissos quis valeat pascere, si unde eos debeat pascere, non permittitur saltem cognoscere. Et cum de oblationibus et decimis fidelium vivere tabernaculi custodes debeant Domini, hoc est ecclesiæ, clerici; si nescit episco-

codice, quem exscribebat, utraque vox reperiebatur, sed una suo loco, altero inter lineas, ut vel eum, vel quem legere liceret. Totus hic locus interpolationis vitio laborabat in priori editione, in qua legebatur *poscendi*, ubi reposuimus *pascendi*. »

pus quot decimani, quot mansi, quot modia tritici, quot congia vini tantis vel tantis sufficiant clericis ad victum utique et tegumentum; nonne convincitur aut non esse pastor, aut certe insipiens existere pastor, qui nescit utique ubi illa sint pascua. (743) et ubi pecora conducere debeat suæ prævisioni [l. provisioni] commissa.

4. Et, ut ad nostra, id est, proh nefas! sæcularia redeam, cum rarissime videas gratis aliquos, [supple sed] aut timore, aut confœderari amore, unde te verebitur, cui nihil vales auferre? Unde amabit, cui nihil potes conferre? Si ergo ad episcopum nihil de rebus pertinet, quibus clerici vivere debent; aut ipse eis non debet, ut animale, ita et corporalem dare in tempore tritici mensuram, et, sicut Actus continet apostolorum, non dividuntur singulis ab episcopo, vel quolibet alio ab eodem ad id officium instituto, prout cuique opus est, sed ipsi clerici dividunt inter se prout quilibet eorum potentior est (Act. iv, 35), et non juxta consuetudinem aliarum Ecclesiarum omnibus Ecclesiæ clericis, sed juxta propriam voluntatem solis diaconibus et presbyteris debent, quæ Veronensi Ecclesiæ collata sunt, cedere; ut ditati videlicet habeant unde contra episcopum suum valeant rebellare, et ut dominantur cæteris, et ad sui auxilium per potestatem possint eos, cum volunt, compellere, et juramentum (744) alteri, quem illi scilicet attraxerint, episcopo fidelitatis fecisse [f., facere] jubere, et, si non obedierint, de Ecclesia eos ejicere posse; ut habeant quoque unde filiis uxores, filiabus acquirant maritos, vineas et campos, postremo unde mammonæ iniquitatis valeant deservire. Subdiaconi, acolythi, et cæteri in ordine clerici quid debent agere, unde vivere, pro qua re militare Ecclesiæ, excubias custodire, flagella pro discendis litteris saltem perferre; cum interroganti Apostolo atque dicenti: *Quis enim militavit suis stipendiis unquam?* (1 Cor. ix, 7) adhuc nemo responderit, ille **343** vel ille? Quanquam et illis, pro quibus litigo, non omnino ista mea placeat contra contemptores in hoc canonum rixa, (745) quod duabus agunt tamen pro causis: una scilicet, ut hac occasione se possint a servitio Dei retrahere; altera, qua se quilibet illorum sperat tantum victurum, ut

(743) Conjunctio *et*, quæ perperam locata erat ante *utique*, huc, ubi desiderabatur, transtulimus.

(744) Construe: *et ut habeant unde possint jubere facere juramentum fidelitatis alteri episcopo, quem illi scilicet attraxerint*: ubi notandum verbum *possint*, quod non rem actu gestam, sed jubendi possibilitatem significat, ita ut sensus sit, solis presbyteris et diaconis omnia Ecclesiæ Veronensis bona cedere, ut contra episcopum suum valeant rebellare, et per potestatem sæcularem possint inferiores, cum velint, compellere ad auxilium sui, et ad præstandum juramentum alteri episcopo, si quem ad se attrahere placuerit, uti olim acciderat, cum Ratherius Manassi episcopo locum cederi Lotharii regis præcepto compulsus fuit. Vide epist. 5, n. 7.

(745) In priori Acheriana editione *quid duabus*. Emendationem novissimi editoris ipse orationis contextus approbat.

(746) Vulg., *teneant*, minus bene.

A quod modo patitur ab istis, hoc ipse inferat aliis; qua utique spe mille illorum decepti, et in hoc sæculo maximam pertulere indigentiam, et in alio verendum ne forte gehennam. Nam cum totius fraudis et perfidiæ illorum hinc sumat scaturiginem insania, qui non dissimiles videlicet illis, de quibus dictum est: *Qui relinquentes mandata Dei tenerent* [l. tenent] *traditiones hominum* (Marc. vii, 8), lege penitus canonica floccipensa, consuetudines (746) tenent antecessorum suorum (747), reges utique aut interficientium, aut excæcantium, episcopos aut ignominiose vivere compellentium, aut, si hoc perpeti, ut (748) noster iste, quivis illorum patienter nequivit, (749) Scariotico jure, ut ab aliis pateretur, quod ipsi intulerant, fraudulentissime facientium; quis eorum consuetudines sacris præferat legibus, nisi quem Josaphat regi non terret illata hujusmodi sententia, dicentis: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Deum, amicitia conjungeris* (II Paral. x, 2), etc. Illud quoque Apostoli: *Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt* (Rom. i, 32). Hieronymi quoque: « Defendens iniquum destruat; et pœna simili damnetur convenit defensus et defensor. » Item: « Ne defendas injuste, ut fias alligatus juste, et subjectus pœnæ alienæ; qui enim percutit malos in eo quod mali sunt, minister Domini est. » Item: « Homicidas et sacrilegos punire non est effusio sanguinis, sed ministerium legum. » Nota vero quod non dixerit interficere, sed punire, vigilantibus utique usus sermone; sic enim alter: *Tunde, ait, latera filii tui, dum infans est; ad interfectionem autem illius ne ponas animam tuam* (Eccli. xxx, 12). *Dimitte, ait cuidam Dominus, mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. viii, 22): quod enucleare gestiens ait veriloquus expositor: **344** Mortuus mortuum sepelit, cum peccator peccatorem defendit, et ne ad emendationem reviviscat, falsitatis congerie obruit. *Væ, ait per prophetam his etiam Dominus, qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus* (Ezech. xiii, 48). Qui sunt vero illi, nisi de quibus alibi dicitur: *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum?* (Isa. v, 20.)

5. Cavillator econtra: *Quandiu apostolus gentium sum, ait Doctor egregius, ministerium meum hono-*

(747) Reges. nimirum Berengarium I, qui Veronæ interfectus fuit, et Ludovicum Bosonis filium item Veronæ obcæcatum.

(748) *Noster iste* est ipse Ratherius.

(749) *Scariotico jure*, id est ea lege, ait Acherius, qua e numero militum expungitur quis, sive exactoratur. *Verum*, subdit novissimus Spicilegii Acheriani editor, *ut id esse Scarioticum jus agnosco, ita ejusmodi interpretationem huic loco accommodari posse nego: nam hoc Scarioticum jus appellat Ratherius, quo quis efficit, ut quod ipse malum infert, ab alio quodam illatum videatur. Ut igitur dicam quod sentio, clericos suos in se eadem perfidia usos scribit, qua Judas Iscariotes in Christum. Sicut enim ille Dominum suum ac nostrum prodidit, ac deinde id fecit, quo videri poterat non consensisse iis quæ prodicionem erant coæsecuta; ita propemodum illos se apud imperatorem (scribendum fuerat regem Lotharium, qui Ratherium loco cedere jussit) calum-*

rificabo (Rom. xi, 13). Tu e diverso quam egregie ministerium (750) tui istius honorifices considera præsulis, qui eum mensurare triticum et vinum, nummos clericis dividere, et reliqua ritu Sardanapali illius debere contendis, qui cum rex maximi ac famosissimi illius imperii foret, imo esse deberet, pensa inventus est ancillis dividere. Cui econtra ipse respondeo: Quia si interiori percepisses, quæ astruendi sunt (751 causa isthic præmissa, intuitu, perpendere utique valuisses integro statu pontificalis honoris, pascendi gregem Dominicum depictum hic decentissime modum. Per presbyteros enim et diaconos, si tamen fideles inveniri poterunt, hæc ab episcopo fieri oportere, non per ipsum episcopum, (752) monstrata sunt: Quanquam et si necessitas hæc eum exsequi per seipsum compelleret, superbia (753) non prohiberet; nequaquam hujusmodi in facto illum qui dixit, offenderet: *Qui voluerit inter vos major fieri, sit omnium servus* (Marc. x, 44). Sed non dedignetur talium quis Actus apostolorum, et Doctoris gentium epistolas relegere. Illic positum nempe inveniet apertissime, qui hoc præcipere, qui debeant facere. Passionem quoque beatorum Sixti atque Laurentii [*subaudi non dedignetur*] revisere martyrum; in qua utique unus eorum introducit alteri dixisse: « Accipe et distribue facultates Ecclesiæ. » Alter distributis fideliter eisdem, cantatur dixisse: « Noli me derelinquere, pater sancte, quia thesauros tuos jam expendi. » Noia igitur et cape, si vales, quod unus eorum dixerit *facultates Ecclesiæ*, alter *thesauros tuos*; ille scilicet thesauros **345** eosdem asseverans Ecclesiæ fuisse, pontificis iste, (754) ut verbi gratia quod uxoris mariti, quod mariti uxoris. Quod si te hujusmodi vocabulorum scandalizat prolatio, audi ex epistola Evaristi papæ *natos esse, ac deinde testatos, non a se sed ab imperatore* (verius rege) *episcopum suum in exsilium esse ejectum. Hæc si lectoribus probantur, ut spero, legendum est Iscariotico. Scripsimus quod ipsi, ubi erat quid ipsi. Hactenus ille. Solum addimus correctionem Iscariotico* haud esse necessariam, cum olim pro Iscariote scriberetur frequenter *Scarioth*, ut probavimus not. 34, in tractat. 2 libri primi S. Zenonis: ac præterea Ratherius *Scarioth* alibi quoque usurparit.

(750) Tui ipsius præsulis, id est Ratherii.

(751) Cum in editione Acherii legeretur *sunt, causa isthic præmissa*; novissimus Spicilegii editor emendandum credidit *sunt causæ isthic præmissa*. Non satisfacit. Sola enim virgula post *sunt* delenda est. Sic autem hic locus construendus. *Quia si interiori intuitu percepisses quæ isthic præmissa sunt* (id est canones præmissos) *causa astruendi* (quod propositum fuerat), *utique voluisses perpendere modum pascendi gregem Dominicum hic decentissime depictum* (esse) *integro statu honoris pontificalis*.

(752) Vide supra canonem 41 apostolicum, et duos Gangrenses.

(753) Acherii editio *non perhiberet*. Novissimi editoris emendationem recepimus. Post nonnulla legebatur mendose *cantatur donasse*.

(754) Construe: *ut verbi gratia est mariti quod est uxoris, et est uxoris quod est mariti*. Post pauca in vulg., *prolatio*, ubi exigente sensu correximus *prolatio* Dein in verba audi ex epistola Spicilegii Acheriani novissimus editor notavit: *Non levem ex hocce*

aliquid simile. « Ecclesiæ, inquit, non licet dimittere episcopum suum, ut alterum vivente eo accipiat, ne fornicationis vel adulterii crimen incurrat. Nam si adulterata fuerit, id est, si se alteri episcopo junxerit, aut super se alterum episcopum adduxerit, aut esse fecerit, vel desideraverit; aut per acerrimam penitentiam suo reconcilietur episcopo, aut in nupta permaneat. » Nupta vero quid est, nisi maritata? In nupta quid, nisi marito non data? Ex his ergo in hoc veracissimi papæ verbo, virum et uxorem, spiritualis tamen non carnalis connubii lege, episcopum fore et sibi delegatam Ecclesiam, si cætera non attendisti, vales agnoscere; (755) et quæ sunt istius, illius et esse, si tibi non desunt illæ (*Matth. ii, 1*), quas Dominus requirebat, aures spiritualitatis, ejusdem jure perpenso, notare (*Marc. iv, 9*). Quod et sæculi promulgatæ antiquitus leges, nisi fallor, videntur astruere. Quod enim ad episcopum immunitatum compositio pertineret, nisi suum illud, contra quod injuste quid actum est, sive, ut ille legitur, aliquid mali factum est, foret? Resipisce ergo, cessa tandem aliquando contra jus fasque nitens vesana loquacitas, et quod juste respondeas minime invento, digitum ori appone sacrilego.

6. Ista dum alter ut Chremes tumido iratissimus ore delitigo (*HORAT. ad Pison. vers. 94*), cæpi intra secreta cordis conari, si forte invenire valerem, generalis, unde contigerit canonum iste divinitus promulgatorum adeo (756) solis istis contemptus, ut neminem invenire eorum valeam curatorem, a vilissimo utique Ecclesiæ usque ad præstantissimum, a stultissimo usque ad illum qui sapientissimus affectat vocari, a laico usque ad pontificem, pro nefas! summum. Quæ dum gemebundus deplango, neque **346** causam aliam prorsus invenio; consideratis loco errorem sustulimus. Nam editum erat audi exempla. *Amanuensem sefellit hoc scribendi compendium exempla*.

(755) Id est, *et si illæ aures spiritualitatis, quas Dominus requirebat, non desunt tibi, vales notare jure ejusdem, scilicet episcopi, perpenso, ea quæ sunt istius, id est ecclesiæ, esse et illius, nimirum episcopi*.

(756) Vulg., *solibus, male. Solis istis* dicit pro terris, seu locis istis, id est Italicis: nam part. ii, n. 2, Italos præcipue canonum contemptores esse conqueritur. Quod porro hos omnes contemptores canonum præfert, hyperbolice accipiendum est de quampluribus, non vero stricte de omnibus, ac si nemo unus in Italia eosdem canones curaret. Etsi enim nullo sæculo tanta corruptio grassata est, quanta sæculo decimo, præsertim in Italia, ubi maxima rerum vicissitudo omnia perturbabat; non defuerunt tamen ibidem eo quoque tempore viri et pietate et doctrina insignes, quibus canones cordi fuerunt, uti videre est pluribus apud Mabillonium in præfatione ad sæculum v ordinis Benedict. § 1. Summus pontifex, quem mox suppresso nomine Ratherius suggillat, fuit Octavianus Alberici filius, qui Romanæ urbis tyrannide mortuo patre occupata, annos natus vix decem et octo Romanam sedem adivit, mutato Octaviani nomine in Joannem XII, cujus crimina et scandala diffamata erant præsertim hoc tempore, quo Ratherius scribebat, cum paulo ante, sub finem scilicet anni 963, ob eadem crimina et scandala pseudosynodo depositus fuerit. Illum vero summum pontificem vocat, non solum quod irrita fuerit ea depositio,

usque ad defectum, animi omnibus, illa occurrunt (757) Evangelica, in quibus specialiter ipse contemnitur Christus, præcepta, interminationes et opera : at videlicet Illud est, quod supra intuli, conquerens mihi a clericis præcipue contradici : id est, *Si diligis me, pasce oves meas* (Joan. XXI, 17) : cum utique non probetur pastor animarum existere, qui Christum convincitur non amare. Amare vero cum negatur, qui præcepta illius non sequitur, cum in Evangelio dixisse idem legatur : *Qui audit verba mea, et facit ea, ille est qui diligit me* (Joan. XIV, 21). Interminationes vero malorum si referre universas contendo, totum necesse est Evangeliorum volumen revolvam, illum præcipue locum, ubi in Scribas et Phariseos atque hypocritas invehitur; quarum dum scelera carpit, omnibus pseudopræsulibus istius quoque temporis (ministerium fateor imitari eos [f. eorum] nisi desinant) contradicit. Opera vero illa sunt, quæ et præsens facta de resticulis monstravit flagello (Joan. II, 15), et cum nuptias filii intraturus rex (Matth. XXII, 2) per significationem asseritur; et cum, quem non indutum veste nuptali invenerit, post redargutionem ligatis pedibus et manibus mittendum in tenebras exteriores, id est gehennam, testatur. Omnem catalogum falsorum pontificum maxime damnaturus probatur, (758) qui scilicet sine charitate, id est dilectione Dei, et amore sibi ad regendum commissi populi putaverunt ad se pertinere, quod illi primo propter eandem charitatem fuit concessum, hoc *Pasce oves meas* : (759) cum illic præmissum fuerit, *Si diligis me*; quod utique convincuntur isti non fecisse, ac per hoc non pastores, sed lupi et hypocritæ potius exstitisse.

7. Post ista igitur tam ardua, tam facere nolenti contraria et impossibilia, prætermittis quæ in lege Moysi et prophetis et psalmis habentur, et perinutiliter ab eisdem leguntur; quale est utique illud : *Væ, quid cogitatis inutile?* (Mich. II, 1). Et *Væ, et Væ* 347 multoties pastoribus Israel (Ezech. XXXIV, 2), et illis atque illis; Et : *Maledicti qui declinavit a mandatis tuis* (Matth. XXIII, 13). Et : *Maledictus, qui opus Domini fecerit negligenter* (Psal. CXVIII, 21); ei illis atque illis, quæ omnia sui offerent, sed nolentibus impossibilitatem; adest Apostolus, Cato veluti rigidus alter; et quasi omnigenam adimere gestiat affectandi episcopatum audaciam, proclamat:

verum etiam quia hæc scripsit, cum idem pontifex Romanam sedem jam recuperasset ineunte anno 964, ac Leonem VIII antipapam in ea pseudosynodo electum in Romano concilio deposuisset.

(757) Ubi puncta notavimus, erat in vulgatis quæ post, omnino mendose; vel si mendum non est, aliquot verba fuerunt ommissa per saltum: cumque eadem voces solitariæ sensum interturbent, sine ipsis autem sensus satis constet; eas delendas, punctisque aliquem vocum defectum indicandum putavimus,

(758) Construe: *qui scilicet sine charitate, id est, dilectione Dei, et amore populi sibi commissi ad regendum, putaverunt ad se pertinere hoc; Pasce oves meas, quod concessum fuit illi primo, id est S. Petro, propter eandem charitatem; cum illic præmissum fuerit: Si diligis me, etc.*

A *Oportet episcopum sine crimine esse* (Tit. I, 7): et (quod amplius impossibile): *irreprehensibilem esse, unius uxoris virum* (I Tim. III, 2), etc. Quæ hodie aure leguntur ab eisdem surdissima et obduratissima. Quam austeram indicibiliter eligendi episcoporum regulam illi nullo modo levigare curarunt, qui non semel sanxerunt: *Ne bigami eligantur, vel recipiantur ad clerum.* (Vid. decreta Siricii, Innocentii, Leonis, etc.) Si non vero ad clerum, quomodo ad sacerdotium? O vero utinam nec natus, nec visus, nec auditus, nec dictus ex iisdem fuisset (760) centigamus, proh pudor! imo in finitimo. . . . et hoc ullus. (761) Quorum multitudo, id est, trecentorum decem et octo in ea congregatorum caterva, ipso quasi statu loquendi perterrefacere videatur uti audientium universitatem; ipso Deo decrevit, ut historia prodit, præsentem (Nicæn. cap. 3): « Interdicit per omniamagna synodus, non episcopo, non presbytero, non (762) diacono, non alicui omnino, qui in clero est licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspiciones effugiunt. » Rigidus vero Augustinus (Possid, in Vita, cap. 26): « Nolo, ait, soror mea mecum sit, quoniam illa, quæ cum sorore mea est, soror mea non est. » Dicente igitur Scriptura: *Quia impius, cum venerit in fundum malorum, contemnit* (Prov. XVIII, 3); in profundo transgressionis tantorum jacens, et Psalmistam audiens clamantem: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis* (Psal. CXVIII, 4); se autem sentiens custodire nec parum, si desperatione obduratur, mirumne tibi videtur? præsertim si Jacobi moderari nesciat sententiam dicentis: *Qui in uno offenderit, erit omnium reus* (Jac. II, 10).

8. Ecce causa, ecce occasio, quam sæculi præterdunt amatores, canonum transgressores, impossibile fore dicentes ut omnia, quæ in canonibus leguntur, observentur, atque adeo plerique desperationis dæmone acti insanientes: ut nuperrime hisce auribus hauserim, quemdam episcopalis ordinis, refellendi omnes Scripturas gehennam promittentes intuitu. de ipso Evangelio dixisse: (762) *Quod in pelle ovina scribitur, idem et legitur*; quasi ut veritas, ita possit in Evangelio 348 et mendacium contineri. Nam et ego ipse (764) quondam, cum imperiali præcepto urgeremur Gardam obsidere castrum, et episcopi,

D

(759) Vulg., *qui cum*, ubi *qui* delendum fuit.

(760) *Centigamus*, id est qui centum seu plures mulieres cognovisset. Dein num. 14, *multigamum* vocat.

(761) Construe: *Quorum Patrum trecentorum decem et octo multitudo, id est congregatorum in ea caterva, nimirum in synodo Nicæna, uti videatur perterrefacere universitatem audientium ipso quasi statu loquendi, decrevit ipso Deo, ut historia prodit, præsentem; Interdicit, etc.*

(762) Mendose in vulg., *Decano*.

(763) Id est: *Quodcunque scribitur in pelle ovina, seu membrana, sive verum, sive falsum, idem et legitur; quasi ut veritas, ita et mendacium possit contineri in Evangelio.*

(764) Id est: *Nam et ego ipse quondam. . . . respondi;*

clerici istius provinciae, non quidem religionis amore, sed laboris obtenderent odio, sui hoc ordinis minime forte, petulanti, ut saepe, respondi sermone: Ut non permittunt canones clerico pugnare, ita nec stuprare. Væ enim, ait quidam mentiri nescius, Væ vobis, Scribae et Pharisei hypocritae, quia decimalis anetham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quae graviora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem (Matth. xxiii, 23).

9. Cum puodam etiam de intronizatione Leodici dum contenderem mea, conanti mihi auctoritate illam tueri Antheri papae, ille instabat capitula ista duo Sardicensis concilii opponendo I (epist. sub init.). (Ex Dion. Exiguo). « Osius episcopus dixit: Non minus mala consuetudo, quam perniciose corruptela, funditus eradicanda est. Ne cui itaque liceat episcopo de civitate sua ad aliam transire civitatem. Manifesta est enim causa, qua hoc facere tentant; cum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de maiore civitate ad minorem transiret. Unde apparet avaritiae ardore eos inflammari, et ambitioni servire, et ut dominationem agant, ambire. Si omnibus placet, huiusmodi perniciose severius et austerius vindicetur, ut nec laicam communionem habeat qui talis est. Responderunt universi: Placet. » II. Item de iisdem episcopis, ut si per ambitionem sedem mutaverint, nec in exitu communionem laicam consequantur. « Osius episcopus dixit: Etsi si talis aliquis exstiterit temerarius, ut fortassis excusationem afferens asseveret, quod populi litteras acceperit; cum manifestum sit potuisse paucorum praemio et mercede corrumpi eos qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum: omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut nec laicam in fine communionem talis accipiat. Et si vobis omnibus placet, statuite. Synodus respondit: Placet, » Anxiari ego, nec avaritiae causa; vel superbiae me intronizatum etc. Quondam vero inquit de re, quae acciderat circa annum 962, quod fuse explicavimus in Vita §13, in fine.

(765) Nunc ait, quia tunc cum electus fuit episcopus Leodicensis anno 953, Otto nondum imperator fuerat renuntiatus, uti erat nunc, cum hocce opus scripsit.

(766) Id est, occasione etiam quod, haec scilicet Ratherii electio, sit utilitatis illorum. Hunc locum mirifice explicant coevi scriptores Rotgerus in Vita S. Brunonis archiepiscopi Coloniensis cap. 34, et Fulcivinus de abbat. Lobiensibus cap. 23, quorum alter ex altero eadem prope verba exscripsit. Ratherium enim idcirco ad Leodicensem sedem promotum testantur; quia non eidem ecclesiae solum cui praefuit, sed et multis aliis circumquaque valde proficuum fore putatum est; ac praeterea quia in illis partibus.... quidam etiam sacerdotes Domini plerumque, quod nefas est dictu, terrena plus justo confisi potentiae, populum imperitum scandalizabant; saepe dictus Bruno Coloniensis archiepiscopus...., ratus id, quod verum fuit, hunc Ratherium Verona ejectum antea, et neglectum, hoc tanto beneficio ad illud fidei et veritatis saeculus adduci, ut a nemine posset seduci, ita demum ut loquentium inimica obstruere se posse credidit, si

fateri, sed pulsum a propria sede [id est a Veronen.] necessitate coactum adisse tunc temporis piissimum (765) nunc Caesarem gloriosissimum illum; super hoc consuluisse praesulum concilium: illos vero misericorditer me elegisse, et populi assensu conjuncto, fraternaliter intronizasse, (766) utilitatis etiam occasione quod illorum sit, praetenderam. Cumque nec talibus illi (767) silentium 349 imponere valuissem, auditu quodam comperiens, ignarus utrum veraciter licet eum fore uxorium, (768) ampullatus potestate, licet non actu, hunc ei reddidi anapaestum. In canonibus apostolorum, si tamen eos ut apocryphos non respuis, titulo legitur xvii, et concil. Laodicensi tit. i, in decretis papae Siricii tit. xi, in decretis Innocentii papae tit. xi et xii et xiii, necnon et xxix, (769) in decretis quoque papae Leonis tit. ii, praecipitur, ut bigami non admittantur ad clerum et, miserum me!, si non ad clerum, quomodo ad sacerdotium? cum non oporteat in nuptiis bigami saltem prandere presbyteros, concilio sic Neocæsariensi dicente cap. vii: Presbyterum in nuptiis bigami prandere non convenit; quia cum poenitentia bigamus egeat, quis erit presbyter qui propter convivium talibus nuptiis possit praebere consensum? De multinubis vero, quid in concilio eodem (770) legatur, inquire tit. iii.

10. Cum alia atque alia respondere gestiens ritu garreret lymphatico, et inflatus hesternis venas, ut semper Iaccho (771), ad tabulas insuper luderet alearias (Virg. eclog. vi, v. 15), stomachatus iterum ego: Ni canones apostolorum cum ipsis respueres apostolis. dicerem tibi in canonibus contineri eisdem tit. xlii et xliii, quod episcopus, presbyter, et diaconus aleator et ebriosus, ut tu, esse non debeat; et si fuerit, aut desinat, aut deponatur. Quod non licuerit quoque tibi a tua ecclesia plus tribus hebdomadibus desse, conc. Sardicensis tit. xv, quare (772). Utrum liceat etiam tibi, ut a majoribus nulla occasio scandali posset in eorum episcopo reperiri.

(76a) Apud Acherium similitudinem, et paulo post auditu quondam. Novissimi editoris emendatio placuit.

(768) Ampullatus, id est inflatus, turgidus, ab ampullor, magnifice loquor, quo verbo vel Horatius usus est lib. i, epist. 3, v. 14: Ampullatur in arte. Dein anapaestum alicui reddere est adversarii argumentum contra ipsum convertere a Graeco ἀνάπαιστος, pes carminis dactylo contrarius. Hic autem Ratherius contra eos qui sibi opponebant canones, alios canones regerit.

(769) Legebatur et xxxviii. Correximus, uti in collectione Dionysio Adriana legitur, ex qua Ratherius canones et decreta pontificum cum titulis in ea descriptis excerpserit. De bigamis autem in decretis Innocentii non agitur titulo xxxviii, sed xxix,

(770) Vulg., perperam in canone eodem.

(771) Legebatur joco. Imo vino, inquit Spicilegii Acheriani editor. Cum autem hic versus sit sumptus ex Virgilio eclog. vi, vers. 15, corrigendum Iaccho, id est Baccho, et metonymice vino.

(772) Litteras qq. impressas explicavimus quare, uti supra in fine num. 9 scriptum et editum fuerat, inquire, tit. 3.

ad minora veniam. canes ad venandum, vel accipitres ad aucupium, quibus utique abundas, habere, pariter vide. Et si liceat tibi sæcularia negotia (773), id est, causas aliquas sæcularibus solummodo exercendas, considera tam in apostolo quam in canonicis exercere : et sapientiorum te fraternalem clementiam reprehendere desine. Et ista quidem a me dicta, seu potius cogitata sufficiant.

11. Audita vero ut referam, comperi ipse ejusdem ordinis duos, unum lorica, alterum amica pro tempore utentem, alterutrum vero se reprehendentem. **350** Sed uni canon respondebat Apostolicus (774) : « Episcopus, presbyter et diaconus, qui in quacunque seditione arma tulerit, ab omni cœtu Christianorum deponatur. » Alteri vero canon : « Episcopus, presbyter et diaconus, si uxorem duxerit, pellatur (*Conc. Neocæs. c. 4*). » Expertus sum talem, qui ante ordinationem adulterium perpetravit, postea quasi continenter vixit; alterum qui post ordinationem uxorem duxit; et iste illum, ille istum carpebat. Quibus tamen ambobus Doctor gentium, quasi uni licet, clamabat isti utique propter inanem continentiae suæ jactantiam: alteri propter ductum uxoris illicitum : *Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te exspectat. Tu vero thesaurizas tibi iram in die iræ et retributionis justii judicii Dei* (*Rom. II, 4*). Isti : *Noli altum sapere* (*Rom. XI, 20*) propter præsentem utique continentiam, *sed time* (775) propter præteritam incontinentiam, nec aliqua satisfactione probabiliter deletam, quamvis omissam. Alteri vero : *Neque adulteri regnum Dei possidebunt* (*I Cor. VI, 9*). Et potuit fieri, ut istiusmodi ambo simul educati, pariter docti, in pubertate exstiterint alterutra cognitione lascivi; ac sine examinatione ad præsulatum cum fuissent proveci; unus eorum affectaverit mulierositatem, alter belligerationem? Nemo illorum nec nominandi. Forsitan usus abdicaverit turpissimam fœditatem. Quibus canon uno capitulo distinctim propria tribuit, cum isti dicit *Presbyter, qui post ordinationem uxorem duxerit, deponatur* (*conc. Neocæs. c. 4*). Alteri vero : *Amplius autem pelli debet, si adulterium perpetraverit* (*Ibid.*). Ambos vero condemnat uno capite, id est IX, ex Nicæno concilio ita : *Si qui sine examine sunt proveci, vel cum discuterentur, peccata sua confessi sunt; et homines contra canones commoti manus con-*

(773) Construe: *Et si liceat tibi exercere sæcularia negotia, etc.*

(774) Hic canon inter apostolicos non legitur. Aliquid vero simile invenitur in Toletano IV, c. 45.

(775) Quinque sequentes voces per saltum omissas persensit novissimus Spicilegii editor; sed eas inserere ausus non est. Verum ut ipsas insereremus, sensus coegit. Neque enim de continentia, sed de incontinentia verificari possunt sequentia : *Nec aliqua satisfactione probabiliter deletam*. Voces etiam *sed time* ad præcedentem Pauli textum pertinent.

(776) Editio Acherii quorum alicui. Emendatio novissimi editoris Acheriani arridet. Construe autem et explica : *Forte vero Dominus, visus est dixisse alicui scilicet horum, id est, ex isto numero hic prælibatorum : Si diligis me, pasce oves meas ; Cum id ali-*

A *fessis imponere tentaverunt, tales regula non admittit qui quod irreprehensibile est, catholica defendit Ecclesia.* Item concil. Neocæsariensi cap. IX : *Presbyter si confessus fuerit quod ante ordinationem corporali peccato deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum.* Maxima, fateor, legis austeritas. Miserum enim me! Quid, si post ordinationem continenter **351** vixerit, non poterit saltem propter studium bonum, placendi utique Deo, oblata sacrare?

12, 13. Secundum tamen dupliciter convenitur, cum præter superius [*subaudi dicta*] hoc se sentit condemnari capite. « Episcopus, presbyter et diaconus, qui in quacunque seditione arma sumpserit, ab omni cœtu Christianorum deponatur. » Istud autem quod ex omnibus levioribus, ut videlicet illud est de alea, ebriositate, aucupio, etque venatu, ducitur hodie levissimum, ut quasi propter fidelitatem sui senioris malit presbyter lorica præliari, quam perjurus vocari; cum tamen perjurium gravissima pœnitentia, istud vero nulla expiari dicatur. Forte vero ex isto hic prælibatorum numero, id est, horum alicui (776) scilicet dixisse, cum non dixerit, visus est Dominus : *Si diligis me, pasce oves meas* (*Joan. XXI, 17*); cum utique illum minime probentur diligere. Quos repellere potius, quam eligere, videtur Apostolus a sacerdotio, cum dicit : *Oportet episcopum sine crimine esse* (*Tit. I, 17*; vel expressius : *irreprehensibilem, unius uxoris virum* (*I Tim. III, 2*). Quem cohors illa Christi militum (777) veluti quemdam sequens signiferum, præcipit, ut non bigami admittantur ad clerum. Si non bigami vero, qualiter multigami? Si non ad clerum, quomodo ad sacerdotium? Pone tamen quemlibet eorum forte bigamum ante clericatum, forte in clericatu exstissem lascivum; inde postsacerdotium multinubum, bellicosum, perjurum, venatibus, aucupiis, aleæ, vel ebriositati obnoxium, expeti qualibet occasione ad apostolicatum Romanæ illius sedis, ubi scilicet solet (778) consuetudinaliter ordinandus moneri : *Vide ne aliquam promissionem tuis electoribus feceris. Scito quia Simoniacum et contra canones est* (*sup., n. 8*). Iste igitur si illegalitate publica (Osio illo supra taxato, cum omnibus sibi ex eodem concilio *Placet, Placet* condemnantibus, viriliter resistente) forte fuerit in apostolica sede locatus, quod utique pa-

D *cui horum non dixerit, cum utique minime probentur diligere illum.*

(777) Cohors illa Christi militum, qui Apostolum secuti præceperunt, ne bigami admittantur ad clerum, sunt illi Patres atque pontifices quos antea allegavit.

(778) Hæc non solum leguntur in antiquis ordinibus, sed in vulgato etiam Pontificali Romano habetur ordo cum titulo : *De Scrutinio serotino, quo antiqui utebantur, antequam electus in episcopum consecraretur.* In hoc autem scrutinio isthæc inter alias ordinatoris interrogatio exhibetur, quam hoc loco proponit Ratherius. Post nonnulla *permittere valet* retinuimus cum novissima Spicilegii editione, ubi antea legebatur *permitteret, valet*.

tenter, ut plurima, permittere valet longanimis Deus; quem si ego **352** adiero (779) veluti injuriatus adjuris ministrum, et ille nisus injurias vindicare meas, imo talia prohibentis Dei, et sanctorum Evangeliorum, apostolorum, apostolicorumque virorum, canonum et decretorum, ei apostolicæ auctoritatis miserit litteras; nonne ille, qui me tam sacrilege injuriavit, sed non adeo ut iste Deum, et omnia jura tam divina quam humana; si quidem ille (780) me homunculum unum, iste totum penitus mundum; ille unam adulteravit Ecclesiam, iste eandem et omnes per universum orbem diffusas, ut dixi vero, si mei causa aliquid ei durius saltem mandaverit, nonne illico ille poterit ei rescribere illud de Evangelio: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?* (Matth. vii, 3.) Et quod pirata quidam super Gangem fluvium Alexandro Magno respondiss narratur; quem captum cum rex torvo respiciens vultu ita fuisset allocutus: *Latro pessime, quid nos non sinis quiescere?* Ille magnum cæpit cachinnum emittere. Miratus oppido rex cum sibi astantibus: *Rides?* ait. Ille, *Et equidem juste.* Rex item: *Quare?* *Quia tu cum sis,* ait, *fur furum, prædo maximus, omnium latro atrocissimus, ab ipso Oceano in fines Orientis qui omnia depopulasti regna; latronum universorum conditor; me latronem appellas, qui cum una monoxyllula (781) dorso meo advecta et in flumen immissa, parum quid ab isto littore rapio, id est, aut chlamydem alicujus, aut tantummodo frenum* (vid. Aug. l. iv de Civ. Dei, c. 4.). Risu rex cum omnibus emoriri, et sapientissime locutum fateri. Sed non faciet (782), non mittet ei litteras quidlibet durius continentes; non damnabit, non excommunicabit pro tali facto aliquem; pares enim animos disparitas non dividit voluntatum, cum similitudo desideriorum æqualitatem gignat semper effectuum, et humanæ amicitie pares animos, et non dissimiles expetant voluntates. Scriptum est enim de talibus in descriptione membrorum capitis diaboli, vel vasis illius Antichristi: *Membra carniū ejus adhæ-*

(779) Construe, et explica: *Quem si ego adiero veluti injuriatus ad juris ministrum, ut scilicet a pontifice jus sibi redderetur, et ille nisus vindicare injurias meas, imo Dei prohibentis talia, et sanctorum evangeliorum, apostolorum, et apostolicorum virorum, canonum et decretorum prohibentium talia; nonne ille, qui injuriavit me tam sacrilege, sed non adeo sacrilege, ut iste pontifex, si malè electus præsumatur, injuriavit Deum; et omnia jura tam divina, quam humana, etc.* Hic non nihil deesse putavit novissimus editor Spicilegii. Sed interpunctione emendata, et inducta parenthesi nihil desiderari perspicitur. Etenim voces *nonne ille* post parenthesim repetitæ sensum continuant. Sic nimirum quæ post parenthesim subjiciuntur explicanda sunt. *Verum, si iste pontifex, ut dixi, nisus vindicare injurias meas, mandaverit ei aliquid saltem durius causa mei, nonne illico ille poterit rescribere ei illud de Evangelio, etc.*

(780) Per hypothesin sicut de pontifice, ita et de se casum proponit. Ille ergo, qui se homunculum injuriavit, ita ut unam adulteravit Ecclesiam, aliquem indicat suæ sedis invasorem, quem *adulterum*

rentia sibi (Job. xli, 14). Sub squamarum quoque **353** specie de satellitibus ejus: *Una uni jungitur, (783) et ne spiraculum incedit per eas* (Ibid., v. 7). Universorum quippe nequitia quos sibi congruentius jungitur, eo contra Dei justitiam fortius armatur. « Nam, ut beatus ait Gregorius, sicut multum nocet, si unitas desit bonis; ita valde est noxium, si non desit malis. » (GREG., MORAL. in Job. l. xxxiv, c. 4.) Quod probatum est in causa Pauli apostoli; quem cum unanimiter tam Pharisæi quam Saducæi fuissent aggressi, ille divisione in eis missa, dicendo: *Viri fratres, ego Pharisæus sum* (Act. xxiii, 6), et a Pharisæis est adjutus, et a Saducæorum impugnatione defensus; divisa utique turba, quæ eum premebat unita, illæsa Pauli exiit innocentia.

14. Est et alia in hac re auxilii mei diffidentia, Domini utique ubi habetur sententia: *Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat* (Joan. x, 10). Quis vero ille est fur, nisi ille de quo idem ait: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille est fur et latro* (Ibid. 1). Quod est vero ostium, nisi de quo canit Psalmista. *Etenim benedictionem dabit legislator* (Psal. lxxxiii, 8): qui de se utique profitetur: *Ego sum ostium* (Joan. x, 9). Qui tunc benedictionem solummodo pontifici ordinando largitur, cum per legem a se latam elegitur. Ovile vero ipsam congregationem fidelium esse, *Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17), Petro innuit dictum. Aliunde vero est ascendere, non legaliter introire. Ascendisse vero potius, quam intrasse convincitur ille, de quo in canonibus dicitur: *Si quis potestatsbus sæcularibus usus, per eas ecclesiam obtinuerit, deponatur; et segregentur qui ei communicant* (can. Apost. 31).

15. Consideret igitur prudentia illa vestra, Domine, quæ, ut fertur, universali est digna præferri visa Ecclesiæ (784): consideret, inquam, an sit iste evidens ascensus, cum dicitur talis sæcularibus potestatibus usus; sed deponi illius judicatur judicio, qui ait in Evangelio: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv, 14). Nota vero, quod non dicitur omnis qui exaltatur, humiliandus, sed is qui se ipsum exal-

vocare solet.

(781) *Monoxyllum* est indicum navigium ex unico ligno excavatum, cujus Plinius meminit lib. vi, c. 13. *Monoxyllula* vero diminutivum est.

(782) Subauditur ille, quem bigamum, et aliis vitiis irretitum ad pontificiam sedem promotum per hypothesin posuit. Post pauca mendose legebatur *expectant*, ubi emendavimus *expetunt*.

(783) *Cum hæc una uni, etc., ex libro Job descripta esse non percepisset Acherius, voluit hoc loco legi Ætnæ spiraculum.* Sic Spicilegii novissimus editor.

(784) Hubertum episcopum Parmensem, ad quem hoc opus directum fuit, alloquitur. Hic interfuisse ei pseudosynodo habitæ mense Novembri anni 963, in qua Joanne XII deposito electus fuit antipapa Leo VIII, traditur aliud Liutprando, seu ejus continuatore lib. 6, cap. 2, ubi tamen pro *Hubertus* mendose legitur *Bubtus Parmensis*. Hoc autem RATHERII loco indicari videtur, eundem Hubertum a nonnullis ejusdem pseudosynodi patribus dignum fuisse habitum, qui *universalis*, id est Romanæ Ecclesiæ, episcopus fieret.

taverit, id est, extulerit, vel dignum aestimaverit ipse. Aliunde vero est aut ritu Simoniaci, aut quavis alia illegalitate ascendere. Fur vero vocatur ob ingenium; latro propter vim atque rapinam. Quid vero jure quilibet talium idem naturaliter debeat agere, promptum cuilibet est iterum eadem auctoritate dignoscere. Ait enim: *Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat* (Joan. x, 10). Quid vero furatur? Verba legis primitus Dei, occultando utique, **354** nec decretaliter proferendo: inde res ecclesiae alterius debitas juri. Mactat vero animas diabolico ventre condendas; ut e contrario alteri dicitur: *Surge, Petre, macta, et manduca* (Act. x, 13), id est, a paganitatis vita exime, et in Christianitatis ventre reconde. Perdit vero: quem potius quam seipsum primo? hinc demum sequaces. Talem ergo, qui ut adjuvetur, adierit, ne ab ipso ei potius noceretur [l. noceatur], suadeo, viderit. Mansuetioris enim hujusmodi si forte est animi, si apud illum ecclesiae est alicujus (785), ut uxoris, accusatus invasor; idem et se reminiscens fecisse, timet audire: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* (Joan. viii, 7). O quam vero non est sine peccato, qui Gieziaca est lepra percussus; qui cum Simone Mago damnatus; qui multigamus; qui, cum omnes mulieres diocesis suae ipsius spirituales sint filiae, cujuslibet forte carum corruptione pollutus; qui multimode a sanctis canonibus redargutus, nec ullo modo correctus. Is vero si veretur corripere minuscule aliquem criminis, censesne eum reprehendendum? *O major tandem, perlepide Flaccus cantitat noster:*

O major tandem parsas insane minori.

16. Quale est autem illud, quod talis nec Deum ipsum Dominum vocare ipsius astipulatione permittitur, ipso dicente: *Quil autem vocatis me, Domine, Domine, et non faeitis quae dico?* (Luc. vi, 46.). Vel Deum [subaudi vocare], eodem per prophetam ita conquerente: *Si Deus ego, ubi timor meus?* (Malac. i, 6.) Neque patrem, prosequente: *Si pater ego, ubi*

(785) Acherius ecclesiae est alicujus, aut uxoris accusator, invasor. Novissimus Spicilegii editor ex conjectura emendavit ecclesiae alicujus, ut uxoris, accusatur invasor. Nos, minori licentia retento est, correximus tantum ut pro aut, et accusatus pro accusator.

(786) Sequens Joannis Baptistae testimonium eatenus suffragatur, seu solvit, quod in praecedentibus opponitur, quia cum affirmet eum qui baptizat in Spiritu sancto, seu qui baptizatis tribuit Spiritum sanctum, esse ipsum Christum; quicumque sit minister qui baptizat, sive mundus, sive immundus, nihil refert: neque enim sanctitas baptismi tribuenda est nisi illi, de quo dictum est: *Hic est qui baptizat*, ut Augustinus pluribus exposuit tract. vi in Joannem quem quidem secutus Ratherius in Confessione num. 13 ea scripsit, quae id ipsum de omnibus sacramentis sentiendum insinuant. Textum referemus notatione sequenti.

(787) Novus Spicilegii editor hanc notationem appendit. *Locum hunc, ita ut editus est, a nemine intelligi posse certus affirmo, nec cujusvis est eum emendare. Nam quotusquisque est, qui suspicetur sub his vocibus. Fac tamen latere vocem sacramento, quam illic amanuensis descripserit, ut vocem mysterio in-*

A *amator meus?* (ibid.) Ejus praepcepta vel annuntiare cum Psalmista compescatur monstrante: *Quare tu enarras justitias meas?* (Psal. xlix, 16.) Nihil quoque sanctificare valere, Scriptura ita testante: *Quod tetigerit immundus, immundum erit* (Num. xix, 22). Cum vero sacerdos a sacro et dato compositum gestare videatur vocabulum, miserum me! sacrum quomodo fieri, vel saltem valet putari, quod est immundum; mundum vero, quod tetigerit immundus, contra assertum illius, qui est singulariter mundus, et sine quo nemo est mundus, quomodo valet saltem putari? Hic tamen suffragari videtur (786, quod Baptista Domini sibi testatur divinitus intimatum, id est: *Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto* (Joan. i, 33), id est, qui baptizatis tribuit Spiritum sanctum **355**. Quid tamen faciemus, si de illo singulariter hoc est dictum mysterio? *Fac* (787) tamen de omnibus hoc et dicatur. . . .

qualiter conceditur hoc cuilibet alteri ministrare, qui non creditur inde gustare. Habes enim Apostolum ita dicentem: *Qui manducat et bibit corpus et sanguinem Domini indigne, judicium sibi manducat* (I Cor. xi, 29). Indigne vero illum sancti definiunt doctores Eucharistiam accipere, qui eo tempore praesumpserit communicare, quo deberet poenitentiam agere; quod scilicet convincitur parvipendere, qui, quod sequitur, surda percipit aure, id est, *Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur* (Ibid., 31). Dum enim in praesenti nobis nimium parcimus, ne nobis in futuro vel parum parcatur, efflicimus.

C 17. Ecce unde contemptus iste generalis emerit hodierni saeculi canonum, imo Evangeliorum et omnium Domini praepceptorum, cum videlicet quis autumat nil sibi prodesse, si observet minora, qui se novit contempsisse majora. Quid enim hac lege refert [Vulg. affert, male], si non habeat quis canes ad venandum; et abundet meretricibus ad stuprandum? Si ad sui et aliorum defensionem non capiat arma, et ad sui multorumque perditionem criminosa com-

terpretaretur? Mihi sane dubium non est, quin vera sit lectio mysterio. De omnibus hoc et dicatur, etc. ut sensus sit: Objiciet fortasse aliquis verba Joannis Baptistae ad unum confirmationis (legendum baptismatis) sacramentum pertinere; sed ut idem de omnibus sacramentis dici posse probemus, sufficiet alterum exemplum in altaris sacramento exhiberi. Quamobrem eum, quisquis est qui haec Joannis verba ita restringit, rogabimus dicat, num eam rem, cujus particeps non sit, cum altero participare quis possit, etc. Haud tamen credimus hunc locum difficilem futurum si inducta lacuna, quam punctis designavimus, paucae voces suppleantur, quibus sacramentalis faciendi est mentio, ad quod profecto sacramentum referuntur sequentia. Satis autem erit post verbum dicatur supplere uti de altaris sacramento dicitur, facili saltu transcursis ab amanuensi his vocibus ob concursum similium verborum dicatur et dicitur. Sic autem probe intelliguntur omnia: Fac tamen hoc dicatur etiam de omnibus, uti dicitur de sacramento altaris, qualiter ministrare hoc alteri conceditur cuilibet, qui non creditur inde gustare, id est, fructum percipere, uti sunt peccatores. Habes enim apostolum, etc. De omnibus quidem sacramentis in Confes-

mittere non desinat facta? Si non percutiat (788) A fideles delinquentes, quod et canonibus interdicitur, pugno vel baculo; et adulterinæ absolutionis, largitionis, vel certe benedictionis flagello, aut pessimorum actuum interficiat illos exemplo? Cum vero Scripturarum (789) ubique taciturnitas vituperetur asserto ad id ordinatorum officii, prædicatio vero in tantum jubeatur et laudetur, ut etiam omnibus, id est, nec sæcularibus exceptis, per prophetam dicatur: *Qui audit, dicat, Veni (Apoc. xxii, 17)*; et per Jacobum 356 apostolum: *Si quis erraverit a veritate, et converterit quis eum, scire dedet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvat animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum suorum (Jac. v, 19)*. Ubi scilicet nullus excipitur; sed qui hoc fecerit, tali remuneratione ditandus B asseritur (790) ut et animæ fratris salutem operatus, et suæ consecutus dicatur: et alia atque alia probent exempla, Dominum non modo jubere verba et justitias suas enuntiari, sed et facientibus præmia polliceri: non facientes vero vehementer redarguere, et ab eis illorum sanguinem, id est peccata, vel animas requirendas, quos non monendo correxerunt, minari: quale illius existere, vel quantum possit, pensemus delictum, quem ad enuntiandas justitias suas computat tam esse, ut increpatione compescatur, indignum? Ne igitur suspensi erremus, quæ sequuntur cernamus, et causam illico invenimus: *Tu vero, ait, odisti disciplinam, quam non obstat legem intellexisse canonicam, et projecisti sermones meos post te (Psal. xlix, 17)*, id est, tuum arbitrium, consuetudinem vel arbitrium præposuisti Isgl meæ. C Et quomodo? *Si videbas, inquit, furem, currebas cum sione num. 13* accipit Ratherius quod de baptismo Joannes Baptista tradidit: *Sacramenta quippe Dei, inquit, nec hujus sunt, nec illius, id est nec justis, nec peccatoris, sed illius, de quo dicitur: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto*. Ex his palam est Ratherium agnoscere omnia sacramenta etiam a peccatoribus ministrata sanctitatem conferre, quia sanctitatis auctor non est minister, sed Christus.

(788) Gerardus in Vita S. Udalrici episcopi Augustandi c. 11, n. 40, de quodam qui aliquid ex ecclesia abstulerat, narrat: *Augustam rediens injuste inde rapta reportavit, et episcopum cum scopis ei flagella imponere pro Christi nomine postulavit*. Ritus indicatur percutiendi pœnitentes, quos tamen scopis, vel virgis, aut fuste, non vero pugnis, vel baculo percutere licebat. Notanda distinctio inter absolutionem, largitionem et benedictionem; *adulterina* autem *absolutio* vocatur, quæ peccatori sine idonea pœnitentia facilius conceditur.

(789) Si recte construas hunc locum, nihil emendandum aut supplendum putabis, uti pro *asserto* aliud quid legendum novissimus Spicilegii editor credit. Sic autem construe: *Cum vero asserto, id est assertione, Scripturarum ubique vituperetur taciturnas ordinatorum ad id officii, scilicet episcopalis, prædicatio vero, etc.*

(790) Apud Acherium *asserit*. Jure emendavit novissimus Spicilegii editor, sicut et infra recte scripsit *quod utinam nunquam*, ubi erat *quod utique nunquam*.

(791) Privilegium adulteris, id est, alienæ sedis invasoribus datum, se quoque *expertum* trahit. Nam

eo (Ibid., 18), id est non observabas quod per Apostolum mandaveram, id est, *Manus nemini cito impone: is, neque communices peccatis alienis (I Tim. v, 22)*. Et cum adulteris *portionem tuam ponebas (Psal. xlix, 18)*, et videlicet defendendo, et privilegium eis, quod utinam nunquam (791) *expertus* fuisset, ut in adulterio eodem firmiter valeret durare, præbendo. *Os tuum abundavit malitia (Ibid., 19)*: auctoritates ad hoc falsissimas, quod utique tibi liceret, quod nunquam alicui licuit, congregando. Et *lingua tua, hoc astruendo, commiscuit dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris (Ibid.)* 357 utique coepiscopum legaliter institutum; aut quemlibet Christianum; *filium scilicet matris tuæ*, id est catholice Ecclesiæ, cui utique nullum majus poni valet scandalum, quam ut adulterum sortiatur episcopum, et loco pastoris accipiat lupum.

18. Hæc cum faciunt homines non ad utilitatem audientium annuntiant justitias Dei, sed ad perditionem verba Domini, sinistra scilicet interpretatione corrumpentes, et renitentem ad se Scripturam trahentes, faciunt illi; et tacet Deus, id est, nullum eis contradictorem adversari permittit. Sed audiant quod sequitur, et postea, talibus relictis, sacrificio laudis honorificent Deum; verba scilicet legis Dei amplectenda, tremenda, atque sequenda, primum exemplis, deinde verbis annuntiantes. *Illic enim, id est, in sacrificio laudis Dei, iter est ad salutare Dei (Psal. xlix, 23)*, id est, (792) ad Jesum Christum Dominum nostrum perveniendi; nimirum in laudibus Dei, quas paginæ continent Scripturarum, invenimus quid sequi, quid agere, quid debeamus cavere ac sperare. Securus ergo quilibet, quamvis peccator,

privilegium vocat eam *licentiam* Miloni Veronensis sedis invasori concessam, quam fautores ordinationis ejus ab apostolica sede se obtinuisse gloriabantur? Vide epist. v ad Joannem XII, not. . . Hic vero non mera ordinandi licentia, sed aliquid amplius, quo invasor in sedis possessione *firmiter valeret durare*, indicari videtur. Baldricum, cui Ratherius Leodicensem episcopatum cedere compulsus fuit adulterum seu invasorem pariter habuit, ut ex *Conclusionem deliberativa* manifestum est. Porro huic ita cedere debuit, ut *ablata fuerit spes omnis restitutionis ejus*, quemadmodum Rotgerus in Vita S. Brunonis narrat cap. 34. Num hac in re apostolicum aliquod privilegium, quo Baldricus in Leodicensi sede *firmiter valeret durare* obtentum fuit, ita ut hic locus ad Leodicensem sedem et ad Baldricum potius quam ad sedem Veronensem et ad Milonem referendum sit? Exploratoribus documentis deficientibus nihil definire audemus. Porro construe et explica: *Os tuum abundavit malitia congerendo auctoritates ad hoc falsissimas*, id est, falsa interpretatione distortas ad probandum, *quod liceret utique tibi, quod nunquam licuit alicui*. Cum Ratherius e Leodicensi sede pulsus fuit: ut Baldrici ordinatio defenderetur, auctoritates sacrorum canonum Ratherii translationi de Veronensi sede ad Leodicensem oppositas didicimus. Vide *Conclusionem deliberativam* num. 40.

(792) Vul. *id est Jesum . . . at nimirum*. Pro ac, quæ particula hic abundat, scripsimus ad, eamque proposuimus voci *Jesum*, ubi eadem desiderabatur. Construe autem sic: *id est, iter perveniendi ad Jesum Christum Dominum nostrum*.

Dei justitias enarret; si non disciplinam Dei, quæ est utique promulgatio canonum, odit; si suam constitutionem præceptis non anteponit illius; si furem ipso intuens demonstrante (793), non currit cum eo, id est, non consentit ei, vel defendit eum; si cum adulterantibus verbum Dei, et canonum scita contemnentibus, partem suam non ponit; si os ejus non abundat malitia contra rectitudinem legis loquendi, et lingua ipsius non miscet dolos quemlibet decipiendi; si sedens in cathedra judicandi adversus fratrem non loquitur suum, nec aliquod ei apponit in via Domini offendiculum. Nam si fecerit talia quivis; taceat illi quanquam Dominus (794) id est, tacere, contradicere aut nescientes, aut non valentes, aut non ausos permittat, ne æstimet propterea, quod ei sit similis in voluntate, id est, ipsius facta approbet Dominus. Arguetur enim quandoque, et statuentur opera, et intentiones illius contra faciem ejus. His tamen (795) tam in nutantem, præter alia et alia, quæ hinc dici possunt, constantibus, sciendum neminem ideo ab enarrandis justitiis Dei compesci, ut sileantur: sed ut et sincere dicantur, et ab eo narrentur, qui eas diligit, et custodire pro posse contendit. Cum enim quotidie audiamus: *Dixit Jesus discipulis suis; ille veraciter est discipulus Jesu, et illi loquitur Jesus, qui diligit disciplinam Jesu.* Nam cum de talibus ipse dicat: *Qui est ex Deo, verba Dei audit (Joan. VIII, 47), de cæteris quid sentiat, subdit: Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis (Ibid.).*

19. Quam vero ista de psalmo hic prælibato longe sint ab eo, qui nulla suffultus est potestate; vel quam propria illi, qui plurima præeminet auctoritate, lector prudens valet advertere; qualis est utique (*Confernot. 733*) ille, qui reus forsitan talium, apostolicæ dignitatis occupare non formidat, ut jam contigit, proh nefas! editum (locum). Cui enim nec ordinationis legalitas, nec conversationis suffragatur honestas, et illi magis congruens mentis et corporis deest integritas, si prædicationis illi interdicitur, non mireris, auctoritas, cum et ministrandi Domino interdicitur illi potestas. *Loquere enim, ait Dominus Moysi, ad Aaron fratrem tuum; et dices ei:*

(793) Id est, si intuens furem ipso (Deo) demonstrante: cum nimirum Joannis x, 10, ait: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.*

(794) Construe: *quanquam Dominus taceat illi, id est, permittat tacere aut nescientes, aut non valentes, aut non ausos (male in antea vulg. osos) contradicere; ne propterea æstimet quod Dominus sit similis ei, id est quod approbet facta ipsius.*

(795) Construe: *His tamen constantibus, seu certo constitutis, in tam nutantem (id est in eum qui tam nutat, seu dubius est), præter alia et alia, quæ hinc dici possunt. sciendum est, neminem, etc.*

(796) Legebatur nullatenus. Errorem deprehendit novus Spicilegii editor. Cum enim Ratherius *parvo naso* eum esse dixerit, qui *discretionem modicam* præditus est; palam sit ex ejus mente *grandi naso* eum esse oportere, qui magna discretionem præditus est, non vero qui discernendi subtilitate nullatenus pollet. Emendatio autem, quam ille suggerit, si discer-

Homo sacerdos de semine Aaron, qui habuerit maculam, non offeret panes Domino Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus (Levit. XXI, 17, 20). Subjungensque: *Si cæcus fuerit, si claudus, si parvo vel grandi aut torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, si ponderosus (Ibid. 18).* Cujusmodi igitur stuporis insensibilitate, vel amentia illius obdurentur præcordia, consisteret prudentissima urbanitas vestra, qui intelligens, ista omnia moraliter Gregorio ac spiritualiter exponente (*Pastoral. curæ part. I, cap. ult. sub init.*) non visceratim compungitur, sibi præcipue si aliquid horum in anima cernit inesse. Cui vero omnes hæ pestes dominantur, a sacerdotio aut affectando aut retinendo si non compescitur, quid de eo vestræ dominationi videtur? Si enim cæcus mente quilibet est; si per imbecillitatem animi claudicat, et viam vitæ ambulare gressu non valet æquali, quamvis videat illam; si parvo naso, id est discretionem modicam, bona malis cœquat, aut forsitan præfert; si grandi quidem, sed torto est naso, id est si discernendi subtilitate eatenus (796) pollet, ut 359 fraudulentus adeo sit, ut bausiator (797) vulgo dicatur; si fracto pede vel manu, de virtute in virtutem, ut illi qui visuri sunt Deum deorum in Sion, ambulare, vel bonæ operationis nil efficere valet (*Psal. LXXXIII, 8*); si gibbo terrenæ sollicitudinis nimium pressus, his solummodo, quæ calcantur, intendit incurvare; ut transeamus dæmones (798), cujus animæ dicere non desistant miserrime, ab his utique, quæ agenda fuerint, mente cernendis; si albugine obcæcatur superbiam, sapientem se utique aut justum æstimans fore; si carnis petulantiam scabies illi jugiter dominatur; si impetigini avaritia eum possidet similis, quia cum animam immaniter dehonestet, si adipiscitur in terra quod cupit, nullum de eo sentit, quod in cælo perdit, dolorem; si genitalium adeo devastetur lascivia, ut etiam cum non exercet illam opere, ab hac non recedens cogitatione, ponderosi nunquam ritu quiescat; offerre panes Domino qualiter præsumit, qui prohiberi se ab eo, cui debent offerri, quotidie audit?

20. Omissis (l. autem) enim cæteris, tres tantum

nendi subtilitate plurimum quidem pollet, sed fraudulentus, etc., textum nimium immutat. Leviori autem correctione eatenus pro nullatenus scripsimus.

(797) Voce *bausiator*, ait Acherius, intelligi puto virum duplici animo. Verum Ratherius in *Qualitatis conjectura* num. 44, verbum *bausiare* pro fraudem facere accepit, *Non habeo fidem, inquit, cui hoc committam, ministrum: siquidem illum, cui unam libram argenti pro trabibus emendis commiseram anno præterito, immaniter mihi inde bausiasse percepi.* Itaque vox *bausiator*, quam vulgus usurpabat, idem est ac *fraulentus*, deceptor. Eodem sensu in epist. 12 ad Ambrosium num. 2 *me fellowem*, inquit, *bausiatores et perjuros appellavit.*

(798) Spicilegii editor monuit locum hunc manifeste esse corruptum, *nec nisi codicis ope omnino expurgari posse; sed utcumque tamen posse intelligi, quod ex loco Levitici supralaudato apparet, scriptorem hoc loco docere debuisse quænam esset mentis lippitudo.* Certe enim desunt verba *si lippus.*

de istis reprobationum causis, hic [l. utique] uti ponere non fit onerosum. Si albuginem satem habet in oculo, si jugem in corpore scabiem, vel si est ponderosus, nonne satis est reprobatus? Ista enim tria, cum utrumque, id est, et spiritalem, cui resistit Deus, superbiam (Jac. iv, 6), et corporalem, cujus ignis succensus esse in furore Domini dicitur (Deut. xxxii, 22), significant corruptelam, quem non conturbent in sese recognita, quem non perterrefaciant audita? De his enim duobus beato Job de diabolo dicitur: *Sub umbra dormit in secreto calami, et locis humentibus* (Job. xl, 16). Uni eorum resistere, ut diximus, dicitur Deus, alterius ignis in ipsius asseritur furore succensus. Unum illorum ex archangelo fecit diabolum 360, alterum ex eo, qui filius per gratiam existendo, patrem ipsius præcepto appellare promptissime debuerat Deum, ob vitæ immunditiam filius appellatur diaboli: utar ut hic auctoritate Zenonis beati, in sermone videlicet quem de Juda patriarcha, et Thamar nuru ipsius, more suo luculentissime fecit, dicentis: *Omnium corrupte viventium diabolus pater est* (lib. ii, tract. 14). Et o quam (799) non manducat verendam carnem Domini, nec bibit ejus sanguinem [subaudi is], in quo diabolus per tria ista vitia, hoc est, superbiam, hypocrisim, atque luxuriam requiescit, licet communicare cum fidelibus videatur, Domino dicente: *Qui manducat meam carnem, et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo* (Joan. v, 57); cum et per conversionem ita hoc possit resolvi: Qui in me manet et ego in eo, ipse manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum. In quo enim Deus manet, et ipse in Deo, quomodo in eo diabolus dormire possit non video. Dormit vero in eo qui per hypocrisim vel elationem umbrosus et vacuus, per luxuriam existit humectus. Quid ergo manducat, quando communicat? *Judicium* si respondes (I Cor., ii, 20), Apostolo connives et intelligere me pariter communes, quia pro eo judicabitur, id est, damnabitur, quia cum indignus existeret, Christi est ausus carnem manducare, et sanguinem bibere; ac propterea quod debuerat illi fore salvatio, est factum damnatio. De substantia vero corporali, quam sumit, cum sit mea nunc quæ-

(799) Quidam heterodoxi hunc locum, qui non sancti Zenonis, sed Ratherii est, eo detorquent, ac si Ratherius crediderit, in Eucharistia a peccatoribus non recipi veram carnem, nec verum sanguinem Christi. Si autem nec verus sanguis, nec vera caro Christi est in Eucharistia, quam peccatores sumunt; neque de ea, quam sumunt justis, aliud sentiendum contendunt. Verum quam recte de Eucharistia senserit, atque tradiderit Ratherius, ex *Confessione*, et præsertim ex epist. i ad Patricium liquet. Hoc autem in loco quo sensu loquatur, ex toto contextu clarissime eruitur. Veram carnem et verum sanguinem tum a justis, tum ab impiis recipi non negat; sed istos veræ carnis et veri sanguinis effectum non percipere, ut illi percipiunt, tantummodo tradit. Veram carnem ac verum sanguinem a justis accipi manifeste proculdubio astruunt illa: *Cum sit enim digne sumenti vera caro; panis licet quod olim fuerat videatur, id est, licet videatur panis, quod olim ante consecrationem fuerat panis, et sanguis, quod vi-*

stio, mihi nunc quoque ipsi loquar, ita succumbo. Cum sit enim digne sumenti vera caro, panis licet, quod olim fuerat, videatur, et sanguis, quod vinum; indigne sumenti, id est, non in Deo manenti quid sit, nedum dicibile, incogitabile fateor mihi, 361 et *Altiora te ne quæsieris, et profundiora te ne scrutatus fueris* (Eccli. iii, 22), dictum [id est puta] putare hinc quoque mihi.

21. Sed oudiamus quid inde quidam, id est, Joannes dicat Chrysostomus: forsitan enim conjectare hinc aliquid poterimus. « Nemo, inquit, sit Judas in mensa. Hoc sacrificium cibus est spiritualis: nam sicut corporalis cibus, cum ventrem invenerit adversis humoribus occupatum, amplius lædit, magis nocet, nullum præstat auxilium; ita et iste spiritualis cibus, si aliquem repererit malignitate pollutum, magis eum perdet, non sua natura, sed vitio accipientis. Pura igitur mens in omnibus, pura cogitatio, quia et sacrificium purum est. Sanctam igitur animam tali sacrificio præparemus. » (Tract. 61 in Joan.). Augustinus quoque: « Quos accepit Judas bonum fuit, sed malo suo bonum accepit. Non ergo mirum, si datus Judæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo; cum videas ccontrario datum Paulo angelum diaboli, per quem proficeret in Christo (Tract. 62, sub init.). » Hoc itaque mihi sensu videtur idem esse hoc sacrificium bono quod malo, digno quod indigno; sed non idem præstare. Digno videlicet quia vitam, indigno quod tribuit mortem: digno quod gratiam, indigno quod iram; ita enim et continet Psalmus: *Athuc, inquit, escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos* (Psal. lxxvii, 30), de manna utique referens fastidito; quod intelligi minime obstat de sacrificio Domini indigne accepto, cum et Judæ hoc demonstret perditio, et in sermone Domini aliquid subintelligi oportere: hoc est, *Qui manducat carnem meam digne, et bibit meum sanguinem digne, in me manet et ego in eo* (Joan. vi, 57). Quod si ita est, videndum quibus dicatur: *Venite ad Bethel, id est domum Dei, et impie agite, et sacrificiate de fermentato laudem* (Am. iv, 54). Nam de digne oblato sacrificio, quod caro sit, nihil hæsito. Christi Apostolus attanum: ubi panem et vinum, quod fuerat, post consecrationem non amplius esse, sed *videri* fatetur, cum reipsa sit caro et sanguis Christi. Totum autem discrimen quoad peccatores circa solum effectum versatur, ut in sequentibus clarissime explicat, ac præsertim illis verbis, quibus post sanctorum Joannis Chrysostomi et Augustini testimonia pronuntiat: *Hoc itaque mihi sensu videtur idem esse hoc sacrificium bono quod malo, idem sacrificium, seu caro et sanguis idem; sed non idem præstare: digno videlicet quia vitam, indigno quod tribuit mortem; digno quod gratiam, indigno quod iram.* Vides totum discrimen in effectum discrimine collocari? Similiter in Synodica num. 5 de peccatoribus loquens, qui carnem agni comedunt, et sanguinem ejus bibunt, ait: *Væ enim illis, quibus tantum bonum in tam magnum vertitur malum; dum comedentes utique carnem Domini, et sanguinem ejus bibentes indigne, judicium sibi manducant et bibant.*

men cum et de eo dixisset : *Itaque epulemur, subjunxit, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae (I Cor. v, 8)*. In quibus nimirum verbis omnis malivola extruditur, tam a sumpturis, quam a porrecturis, corpus et sanguinem Domini, intentio. Cum vero illa specialissime (800) oratione consecratur oblatio populo porrigenda, ubi Deo dicitur : *Pater noster, qui es in cælis (Matth. vi, 8)* ; qui filius corrupte vivendo exstat diaboli, **362** ut Zeno sanctus affirmat, quid cogitet quantum se metiatur, alii committo perpendere ; nam non sufficio ipse. Considerari sane in psalmo valet facillime, quam in his duobus, id est, superbia atque luxuria, alterum ex altero pendeat, cum Psalmista expostulet : *Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ (Psal. xxxv. 12)* : hoc est, non conculcet in terra vitam meam jactantiæ dæmon (*Psal. vii, 6*), terrena me solum ambire suadens. Ubi et sequitur : *Et manus peccatoris non moveat me (Psal. xxxv, 12)* : spiritus utique fornicationis, qui, ubi cenodoxiæ spiritus cor religiosi cujuslibet occupaverit, statim corpus illius libidinis agitat motu. Commotus igitur cur operetur iniquitatem, monstratur, dum subditur : *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem (Ibid., 13)*. Ubi? In superbiam primum, hinc demum in luxuriæ voraginem. Et quare? *quia expulsi sunt (Ibid.)*, inquit. Unde? a gratia Dei : et ideo *non potuerunt stare*, indignissimi Eucharistiam facti gustare. Domino taliter intercedente : *Quicumque manducaverit de carne sacrificii, quod est Domini, et immunditia ejus super ipsum est, peribit anima illa de populo suo (Levit. vii, 20, 21)*.

22. Sed cum scriptum sit quia nihil in terra sine causa fit (*Job, v, 6*) : causam ipsam (non diffiteor) videre videor plerumque ita posse contingere. Pone quemlibet nobilium scholis tradi ; quod utique hodie magis fieri ambitu videtur episcopandi, quam cupiditate Domino militandi : ecce pes unus superbiæ, parentum scilicet elata voluntas. Is cum adolescere cœperit, aut de ipsa nobilitate, aut de quovis intellectus acumine, aut fortassis pulchritudine corporis, aut quia sit ei, ut de quadam refert Hieronymus, cygneo canore vox forsitan dulcior, incipit insolescere. His igitur dæmonicis superbiæ pedibus

(800) Hæc eo sensu scripsit Ratherius, quo S. Gregorius lib. ix. epist. 12, editionis Maurinæ ad Joannem Syracusanum ait : *Orationem vero Dominicam idcirco max post precem (id est post canonem) dicimus, quia mos apostolorum fuit ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent. Et valde mihi ineonventens visum est ut precem, quam Scholasticus composuerat, super oblationem diceremus, ipsam traditionem, quam Redemptor noster composuit, super ejus corpus et sanguinem non diceremus. Cum S. pontifex affirmet orationem Dominicam idcirco dici statim post precem seu canonem, quia incongruum visum est alias potius præces, quam hanc ab ipso Christo traditam recitari super corpus et sanguinem Christi, hoc utique Christi corpus, et hunc sanguinem jam ante ipsam orationem in oblatione existisse præsumit. Cum ergo hac oratione oblationis hostiam consecrari tradidit, non eo sensu consecrandi verbum acce-*

A conculcatus enervatur, et propter jactantiam, ut ille primus in aerem crassiorem, ita iste in lasciviam prosternitur turpiorem. Ainc demum non tam bigamus, quam multigamus effectus, sine examinatione (801) provehitur ad sacerdotium, quod occasio sequentium omnium usque ad perditionem animarum est profecto malorum. Cum enim hi ex sæcularibus, qui non penitus sunt litterarum expertes, secunda in Pentecoste feria audiunt dixisse Jesum discipulis suis, utique et illis qui tunc erant, et istis qui modo non ejus disciplinam, doctrinam scilicet, correctionem, necnon et interdicta odio habent : *Qui non intrat per ostium **363** in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro (Joan. x, 1)* : nec mentiri non potuisse non ignorant Veritatem ; non consequi quoque, ut qui fur est, esse possit pariter pastor : ovile vero intelligunt esse Ecclesiam, quæ utique oves continet illas, quæ erunt in judicio ad dexteram statuendæ, quamvis et [*id est in Ecclesia*] illic mistæ sint iis, qui ad sinistram erunt locandi, quibus et perpetuum nunquam deerit væ. Pastorem legalem [*i. illegalem*], episcopum furem, pseudo-præsulem vident ; quid de ejus curant provisione, quem cognoscunt non patrem familias posuisse, sed ipsum latrocinaliter se imposuisse? Quid de ejus benedictione, quem sciunt maledictum esse, Gregorio testante, quia benedictio illi in maledictionem vertitur, qui ad hoc ut fiat hæreticus, promovetur. Cujusmodi vero sectæ hæreticus? Illius utique, illius, de cujus auctore legimus Petrum dixisse : *Pecunia tua tecum sit in perditione, eo quod æstimasti donum **C** Dei pecunia possideri (Act. viii, 20)*. Cum vero communicans hæretico, sit et ille hæreticus ; quid rogo faciendum, quid cogitandum, quid æstimandum de talibus? Excommunicatio vero illorum quam [*id est quantum*] potest ab illo timeri, qui excommunicatos eos non semel, sed millies canonicis non nescit legibus? Consecratio quantum amplecti, dicente Domino : *Quod tetigerit immundus, immundum erit? (Num. xix, 22.)* Damnatio quantum vereri, suadente Christo : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam, hoc est, meretricem, lapidem mittat (Joan. viii, 7)?* Fam isti sunt præcipue qui meretriculas (802) jubent ad stipides excoriandas ligare.

D pit, quo significari solet vis conficiendi corpus et sanguinem Christi, sed eo quo hoc sacramentum jam confectum in canone verbis ipsius Christi, hac oratione omnium præstantissima Deo dicatur et offertur. Eodem igitur sensu Ratherius hoc loco affirmat, *illa specialissime oratione consecrari oblationem populo porrigendam, ubi Deo dicitur : Pater noster, etc.* De sententia autem S. Gregorii, qua apostolos consuevisse tradit, *ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecrare*, vide P. Le Brun in Explic. Missæ tom. II, dissert. 2. art. 2, num. 7 et 8.

(801) Lege quæ de ardinatis *sine examinatione* noster auctor superius tradidit num. 11. Ex qua negligentia actum est, ut promoti fuerint qui ex sacris canonibus repellendi erant.

(802) Nota jus et potestatem episcoporum hujus temporis.

23. Memini me in Rheno bicorni tantum pertulisse quondam pavorem, cumulis utique ad instar collium ebullientibus fluctuum, ut Euxino freto majus habuisse putaverim nullum: sed cum nautas fiducia peritiæ navigandi joculari vidissem, metu amisso, audaciam [subaudi memini me] sumprisse non modicam. Hoc itaque (803) ut uti hic non incongruum judicetur exemplo, si sæculares ad tanta divini terroris quæ isthic depinxit tonitrua, quæ legentes intelligere nos negare non possumus, vidissent exspersgisci, utcumque nihilominus et illi timerent. At cum nos videant ridendo ea quoque legere sæpe, et tam obstinate adversum talia, tamque audacter resistere, et rebellionem contra Deum publica obdurari; si illi talia non curant, mirumne alicui: potest videri? Illi nempe quid dicatur, nedum intelligant, utrum vere dicatur ignorant. Unde et excommunicationes nostras cum absolutionibus parvi ducunt, quia quantum intelligere possunt, et nos a sanctis canonibus excommunicatos cognoscunt, et ligatum neminem ligare vel absolvere posse arbitrio proprio 364 comprehendunt. Ad prædicandum sane cum inaniter pervenitur: quamvis dixisse Dominus recolatur: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere* (Matth. xxiii, 3); Apostoli tamen exaggerando sermonem quid dicere possint, non sibi credunt deesse. *Quid prædicas non furandum*, spoliando pauperes, ut locupletaris, pejus omnino furaris (Rom. ii, 24). *Qui dicis non mæchandum* ullo modo, mille modis in actitando pejus mæcharis (Ibid., 22), multitudine dum quoque non esse vereris. Quid tamen inde proveniat, non a me discere quis expostulet. Gregorium audiat: *Causa inquit, ruinæ populi sacerdotes mali* (804). Qui utique, nisi eos contemnerent canones, imo nisi prophetica, evangelica, et apostolica pro nihilo ducerent dicta, nullus sæcularium tam ea parvi duceret vesania, sed omnes a nobis tam studiose venerata, omnino cognoscerent veneranda. Venerarentur vero a nobis utcumque, si diligerentur. Diligerentur autem, si non illa tam sancita fuissent austere. quæ contraria sunt libidini ac luxuriæ maledictæ, cujus detestationem nemo litteratus, etiamsi velit, permittitur ignorare. Omnes vero eam (803) odisse, voluptatem vero ipsius diligere, quamvis gehennæ suspectu multi eam cavere; ac per hoc adversarium nobis sermonem divinum in via præsentis temporis, Christo testante, existere.

(803) Construe: *Itaque ut judicetur non incongruum uti hic exemplo hoc. si sæculares vidissent non exspersgisci ad tanta tonitrua divini terroris, quæ isthic depinxi. quæ non possumus negare nos legentes intelligere, utcumque nihilominus et illi timerent.*

(804) Hic textus Osee est ex antiqua versione cap. v, v. 1, quem cum Ratherius in vulgata interpretatione non invenerit, sed legerit tantum apud S. Gregorium in Commentario in lib. I Regum c. ii, v. 23, ubi Osee quidem assertitur, hinc S. Gregorium allegat. Non ignoramus inter eruditos controversum num auctor ejus Commentarii sit S. Gregorius; at, quidquid id est, Ratherii codex profecto

24. Sed velimus nolimus, ipsos legis Dei, quos modo tam obduranter odimus atque contempnimus, libros habebimus judices, ipsos accusatores, quos haberi oportuerat defensores. Scriptum est enim: *Judicium sedit, et libri aperti sunt* (Dan. vii, 10): quod quamvis et de conscientiis singulorum valeat intelligi; sciendum ex eo, quod in libris continetur, omnes judicandos. Monstrat Propheta alius, dicens: *Conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce volumen volans, et dixit ad me: Quid tu vides? Et ego dixi: Ego video volumen volans; longitudo ejus viginti cubitorum, et latitudo ejus decem cubitorum* Et dixit ad me: *Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ; quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur; et omnis jurans, ex hoc similiter judicabitur. Et educam illum, dicit Dominus exercituum, et veniet ad domum furis, et ad domum jurantis in nomine meo mendaciter. et commorabitur in medio domus ejus, et consumet eum, et ligna ejus, et lapides ejus* (Zach. v, 4, 4). Audite, ait alius, ut ad alia transeam, *audite hoc sacerdotes, et attendite, quia vobis judicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi* (Ose. v, 1). Qui intelligi lucidius, quid præso apertius potest? Speculatorem quippe esse oportere pontificem, qui dicit, innuit: *Speculatorem te posui, ait Dominus exercituum, domus Israel* (Ezech. iii, 17). Unde et episcopus Græce, superintendens 365 dicitur Latine. Qui si hoc agere aut nescit, aut negligit, aut, quod est gravius, non jussus præsumit; laqueus speculationi, id est episcopali ordini, et causa perditionis dubio procul efficitur, maxime si non inscius, sed conscius id operatur. Ait enim de talibus Apostolorum præcipuus: *Melius illis fuerat non cognoscere viam veritatis, quam post cognitionem retrorsum converti ab eo, quod traditum est illis, sancto mandato* (II Petr. ii, 21). Quod stipulans ego, visceratim (quid alii de se sentiant, illorum interesse dimittens) cum eo, qui ante me idem deprompsit, exclamo: *Utinam non fuissem vir habens spiritum, nec ad me sermo factus fuisset Domini!* (Mich. ii, 11.) Quid enim mihi (806) corrupte viventi sermo Domini, nisi perspicuæ contra illum rebellionis indicium, et perditionis est cumulus meæ? Cum enim ille bonis præmia, a malo vero recedentibus veniam promittat, neminem decipit, omnibus dicit: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus* (Matth. xvi, 27). [Quem secutus

Gregorii nomen præfererat.

(805) An hic deest quoddam verbum, quod regere debeat omnia illa infiniti temporis odisse, diligere, cavere? etc. Infra edidimus libros, ubi erat liberis. Mox sciendum ex eo quod, quo loco Acherius ediderat, sciendum vero quod. Ita novissimus Spicilegii editor.

(806) Mendose in vulgatis apte viventi: neque enim apte, sed male viventi sermo Domini est indicium rebellionis perspicuæ contra Deum, et cumulus perditionis. Quid autem substituendum sit pro apte, ut significetur male, S. Zenonis textus a Ratherio antea laudatus, corrupte viventium, opportune suggestit.

Apostolus ait: *Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum* (Rom. XIV, 10). Quidam quoque nec minus vere, cujus tamen dicta Veronenses (807) Cleronomi nolunt cantare: *Ad cuius adventum, inquit, omnes resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis*

(807) *Cleronomia* significat collegium clericorum seu monachorum, qui laudes Deo canunt. Acta sanctorum Maii tom. VI, pag. 753, de S. Carauno hæc habent: *Vir namque apostolicus..... Abbatem simul, et pulchram cleronomiæ seriem..... instituit. Hinc cleronomi idem sunt atque canonici cæterique clerici, qui in choro canebant. Nomos enim in musicis idem est ac cantilena certa lege composita. Vide Salmasium in Suetonii verba Neron. c. 20. Nec ante cantare destitit, quam inchoatum absolvet nomon.* Quæ autem mox referuntur verba *Ad cuius adventum, etc.*, sunt ex symbolo *Quicumque* vulgo dicto S. Athanasii, quod Veronenses cardinales,

A rationem: et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum. (808) Subveniat, sed rogandum, tunc illi Christus, qui illic potest vereri: *De ore tuo et scriptis tuis te judico serve nequam* (Luc. XIX, 21), audire, et ad se ipsum talpæ, ad cæteros caprearum usum visu increpar fuisse. Amen.

seu canonici nostræ cathedralis ecclesiæ publice nolebant canere, ut idem Ratherius expressius in *Itinerario* tradidit. Confer ibidem not.

(808) Construe: *Sed rogandum, ut Christus tunc subveniat illi, qui potest vereri illic*, id est in iudicio novissimo, *audire: De ore tuo et scriptis tuis te judico, serve nequam: et potest vereri increpari, usum* (male in vulgatis *usus*) *fuisse visu talpæ ad se ipsum, visu caprearum ad cæteros, Amen:* quod scilicet in suis actibus dijudicandis cæcus fuerit tanquam talpa, erga alios vero acerrimum caprearum visum adhibuerit.

366 DE CONTEMPTU CANONUM

PARS SECUNDA.

Ut prioribus sane posteriora respondeant (809), lectoris hic advertat perpensio, nulla me meæ admirationi, ac studiosissimæ indagatiōi aliam invenire causam quivisse, nisi pseudopontificum culpam, tam generalis, proh dolor! canonum divinorum contemptus; ipsam vero manu peccatoris, id est diaboli, ob superbix vindictam, per enervitatem luxuriæ commotam, quæ in furoris Dei igne succensa ardet hodie in sæculo (*Deut xxxii, 23*), arsura usque ad inferni novissima, devorans terram, ubi est plantata vinea Domini sabaoth, cum germine bonorum operum, quem [*l.* quod] debuerat ferre; vel certe cujuslibet miseri, dum illud scilicet comburendo temporaliter, æternaliter ut comburi cum anima non cesset, sibi redditam [*f.* redditum] facit: vel certe terram cum germine devorat, dum, ut alius dicit, ad perditionem omnia quæcunque egit bona ita perducit, ut nihil ei prosit, si quid boni aliquando fecit; quod tamen de illa dictum libidinis arbitror perseverantia, de qua *Computruerunt jumenta in stercore suo* (*Joel i, 17*), prophetica conquerendo fatetur Deus ipse loquela. Et montium, id est præsulorum, fundamenta (*Deut. xxxii, 22*), id est,

(889) Construe: *Lectoris perpensio hic advertat, me non quivisse invenire mea admirationi ac studiosissimæ indagatiōi ullam aliam causam tam generalis, proh dolor! contemptus canonum divinorum, nisi culpam pseudopontificum, ipsam vero commotam manu peccatoris, id est diaboli, ob vindictam superbix; commotam, inquam, per enervitatem luxuriæ, quæ succensa in igne furoris Dei ardet hodie in sæculo, arsura usque ad inferni novissima, devorans terram ubi plantata est vinea Domini sabaoth, cum germine bonorum operum quem [log. quod] debuerat*

burens adeo lasciviam, ut cum opus fuerit, nemo fere inveniri possit ad eligendum idoneus, nemo, qui legaliter electo, proh nefas! manus imponat, omnimodis dignus. Cumque se ita res habeat, et, quod canones sancti præcipue detestantur, isti maxime amplectantur; dum nolunt ista cavere, cætera non verentur **367** pro nihilo ducere. Hoc omnes Ecclesiæ filii contemplantes, parvipendunt et ipsi omnia quæ in Scripturis continentur, exemplis talium solummodo innitentes, pietatique Dei ultra quam ipse promisit, sese credentes; justitiam vero illius post dorsum ponentes, ideoque sine formidine suis voluptatibus, et mortiferis voluntatibus passim deserviunt omnes. Dur vero lex ecclesiastica tam nullipendatur, lex mundana cur tam timeatur, levis responsio est: quia videlicet magis timent homines amittere pecuniam, quam perdere animam; plus verentur pœnam temporalem, quam perpetuam damnationem.

2. Quærat et aliquis cur præ cæteris gentibus baptismo renatis, contemptores canonicæ legis, et vilipensores clericorum sint magis Italici. Hoc fateor causa superius relata. Quoniam quidem libidinosiores eos (810), et pigmentorum venerem nu-

ferre. In sequentibus aliquid corruptum vel luxatum latet, nisi sic placeat supplere atque corrigere: *vel certe (cum germine) cujuslibet miseri, dum comburendo illud temporaliter facit sibi redditum, ut non cesset comburi æternaliter cum anima: vel certe devoret terram cum germine, dum, ut alius dicit, ita perducit ad perditionem omnia quæcunque egit bona, ut, etc.*

(810) *Pigmentum* generatim pro potione ex diversis speciebus confecta. Hinc *pigmentata potio* apud Petrum Damianum lib. I, epist. 11, et apud Uldari

trientium frequentior usus, et vini continua potatio, et negligentior disciplina facit (811) doctorum : unde ad tantam consuetudo, et majorum eos exempla jam olim impulerunt impudentiam, ut solummodo (812) barbirasio, et verticis cum aliquantula vestium dissimilitudine nudo, et quod in ecclesia cum negligentia agunt non parva, unde tamen affectant magis placere mundo quam Deo, a ritu distare eos videas laico. Inde præ se, fateor (813), illi eos contemnunt, et execrationi, ut dignum est, habent. Sic enim eis promisit in persona sui ordinis, Heli utique filiorum detestans insolentiam, qui dixit : *Quicumque honorificaverit me, honorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles* (I Reg. II, 30). Per Malachiam quoque cum de probis præmississet : *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus exercituum Domini est* (Malac. II, 7); de reprobis quid dicat videndum : *Vos autem, ait, recessistis de via, et sandalizastis plurimos in lege. Irritum fecistis pactum Levi; propter quod et ego dedi vos contemptibiles omnibus populis* (Ibid., 8). Et per alium : *Ipsi me provocaverunt in eo qui nunc erat Deus, et irritaverunt in vanitatibus suis. Et ego provocabo eos in eo qui non est populus, et in gente stulta irritabo illos* (Deut. XXXII, 21). Subditque illam pessimam, hic tactam non semel, unde omnia ista prodire jam diximus mala, scilicet sortem : *Ignis, qui utique libidinis esse non ignoratur, succensus in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima; devorabitque terram cum germine suo; et montium fundamenta* (Ibid., 22), id est, Christianitatis initia, apostasis sequente, **comburet**. Nunc enim evidens talis est a Deo et fide percepta recessio, cum quis præse ipso non timet talia contra illum committere, quæ ille minatur inexstinguibili combustionem vindicaturum se itatenus fore, ut nihil ei boni, quod gessit usque ad ipsum quod percepit baptisma, possit prodesse, maxime si non inscius, sed certissimus id actitat quisque.

3. Didici nam, proh dolor! (814) quemdam [aliis eodem ipsissimo referente] quod fere ipsa eademque, qua miserrimus idem cantaverat hora, cum recoleret quoque in Job historia : *Ignis est usque ad perditionem devorans* (Job. XXXI, 12), neque ignarus expositionis foret; prolatum reminiscens etiam dixisse de Deo Apostolum : *Quod omnia nuda et*

cum lib. II *Consuetudinum Cluniacensium*. Vide Cangium. Ratherius lib. I *Præloquiorum* num. 9, potiones a medicis præscriptas pigmenta appellat. Hic autem pigmenta venerem nutrientia sunt potiones, vel etiam cibi aromatibus infarti et calidiores. Italorum Ratheriani ævi præcipuum vitium in cibo et potu deplorat etiam cœvus panegyrista in laudibus Berengarii I :

O Itali potius vobis sacra pocula cordi,
Sæpius et stomachum nitidis laxare saginis.

(811) *Doctorum*. id est eorum quibus in Ecclesia docendi munus incumbit. Sic iterum num. 4, *doctorum ecclesie prohibita millies mulierositas*.

(812) *Barbirasium* tonsio barbæ, nudum verticis,

A *aperta sint oculis ejus, ad quem nobis sermo* (Hebr. IV, 13), id est, cui loquuntur ipsa etiam quæ cogitamus, nedum lateant quæ perpetramus : hoc ipso letifero igne ita succensum, ut illecebrosus libidinosissimus tactu pruritu subscalpentem concitari in suimet interitum fecerit, vice reciproca voluptatem obsceni fluxus ad unguem; minus quidem turpiter quam alii, si tamen in turpitudine tali aliquid possit, quod non sit turpissimum, dici. Quid tali fuit, quæso; matutinis illis laudibus interfuisse, nisi publicatio rebellionis contra Deum, perspicue servitio quod fecerat Domini incassum vadente? Melius in incomparabiliter sane fuerat ei matutinis neglectis dormisse, quam tantum malum eisdem peractis fecisse. In tantum enim, teste Gregorio (*Moral. in Job. l. I, cap. 3 et in 7*), displicent Deo mala, ut nulla placeant ei mista malis bona. Nedum nos putemus seductissima [*f. seductissime*] placere ea illi bona, quæ malorum sequentium vicissitudine fuerint compensata : *Vestimentum enim ait, mistum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis* (Isa. IX, 5). Alius item : *Gloriam eorum in ignominiam commutabo* (Osee IV, 7). Et, ne de quibus dicat, hæsitantes, subdit : *Peccata populi mei comedent, et ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eorum. Et erit sicut populus, sic sacerdos. Et visitabo super eum vias ejus, et cogitationes ejus reddam ei. Et comedent, et non saturabuntur; fornicati sunt et non cessaverunt; quoniam Dominum reliquerunt in non custodiendo. Fornicatio enim, et vinum, et ebrietas, auferunt cor* (Ibid., 8), id est perimunt rationem. Itemque : *Non libabunt Domino vinum, et non placebunt ei. Sacrificia eorum quasi panis lugentium; omnes qui comedent eum, contaminabuntur; quia panis eorum animæ ipsorum* (Osee IX, 4). Formidolosa nimium **sententia** Sed si quis contendat Judæorum sacerdotibus hæc solummodo convenire, audiat sibi repugnantem Apostolum ita : *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (Rom. XV, 8). Dicente vero de talibus eodem Apostolo : *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur* (Rom. X, 15); si missi fuissent, et non potius permissi, id est, si legaliter assumpti, electi, ordinati, et quod sibi competeret agerent; non solum pro sui, sed etiam innumerabilium salute coronam perpetuam mererentur: ut contra nunc [*subaudi merentur*] ignominiam sempiternam, cum usura quoque indeficientium lugendi po-

D id est, tota superior pars capitis rasa, quam in parte infima capillorum circulis seu clericalis corona circumcingebat. His similia leges lib. V *Præloquiorum* num. 18 : *Relicto ritu, cultu, habitu quoque nostro, ipsius mundi consuetudine atque studiis, amicitibus etiam in tantum utimur, ut solo, ut ita eloquar, barbirasio et corona, et quod..., qualescunque etiam, quas Domino (ore tantummodo, et hoc rarissime) reddere videmur laudes, in nullo alio sæcularibus videamur dissimiles*.

(813) Illi, id est laici, Italici, quos vilipensores clericorum, paulo ante memoravit.

(814) Hic accusativus quemdam jungendus est cum illis post nonnulla subjectis, ita fuisse succensum hoc letifero igne, scilicet libidinis, ut, etc.

narum. *Veniens ad Babylonem ibi liberaberis, et illic redinam te* (Mich. iv, 10), dicit, qui per alium loquitur Dominus, dicens: *Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere* (Jer. iii, 3). Quæ utinam duo nos infelicissimos commonerent, et cum Josia rege scissis vestibis dicere quemlibet nostrum ad reliquos facerent: *Ite, consulite Dominum super me et super populum meum et super omnem Judam* (IV Reg. xxii, 13), quem intelligere possumus confessione Dei insignem catholicam Ecclesiam, de verbis voluminum istorum, canonum scilicet et decretorum quæ continentur in archivis ecclesiarum: *Magna enim, ait ille, ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba librorum istorum, ut facerent omne quod scriptum est in eis: ut patres intelligas Ecclesiarum pontifices. Quatenus ille saltem cuilibet nostrum respondere dignaretur: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quod audisti verba voluminis, et perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra locum istum et habitatores ejus: quod videlicet fierent in stuporem et maledictum, et scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me, et ego audivi, dicit Dominus. Idcirco colligam te ad patres tuos, et colligeris ad sepulcrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum* (Ibid., 18.)

4. Quorsum tamen hæc, detrahendi avida æmulo- rum si requirat invidia? Nimirum ut quod innotescere nequiverunt præmissa, demonstrant termino proxima; nempe ut patefieret quærenti, unde iste, id est, hodiernus prævaluerit canonum sanctorum tam universalis contemptus. Ad hoc perventum nostra est inquisitione atque indagatum, eorum contigisse sine dubio culpa, qui cum eos legant, atque intelligant, pro nihilo ducunt. Tum quare hoc faciant pariter est indagatum: quia videlicet cum illa, quæ illi magnopere interdicit, isti libentius agant; (815) quæ præcipiunt enixius, exsequi omnimodis nolunt. Quæ sunt utique illa? Duo: Doctorum scilicet Ecclesiæ prohibita millies mulierositas, sive illecebrosa non uniformis, Deoque magis detestanda voluptas, et neglecta ipsorum Christo amabilis castitas. Quæ (816) tria cum cætera, quæ in libris continentur divinis, faciant omnino contemni, contemptores ipsos (817) jure vicario a Deo monstratum est reprobi, reprobationem vero ipsam pœnam subsequi sempiternam, non vero pro uno tantum peccato, sed etiam pro malo, quo alios perdunt, exemplo.

5. Hujus pestilentie cum nullum posuerim reme-

(815) Baluzius sic legi oportere monuit, inquit novissimus Spicilegii editor. Editum erat, quæ percipiunt.

(816) Imo duo, ut supra: nam duo, duntaxat luxuriæ genera notat, primum illud quidem, quo libido despumatur in mulieres, alearum, ut ipse ait; non uniformis, illud scilicet, cujus speciem cum superius retulisset num. 3, turpissimum quidem id esse monet, quod clerico illi acciderat, sed ita ut aliud quiddam

dium, fateor me defecisse, nisi tria succurrissent hic præmissa memoriæ. Quæ sunt vero ista? *Fornicati sunt, inquit propheta, et non cessaverunt* (Osee iv, 10). Quod dum cum illo confero, ubi dicitur: *Peccasti, quiesce* (Eccli. xxi, 1): et cum illo, ubi legitur: *Qui furabatur, jam non furetur* (Ephes. iv, 28); videretur mihi aliquid fornicatoribus profuisse, si a fornicando studerent cessare. *Reliquiæ cogitationis diæ festum agent tibi* (Psal. lxxv, 11), dum Psalmista Deo loquitur quoque; videtur mihi innuere, ut cogitatione nequam derelicta, quod sit enitendum (818) ne virus mortiferæ delectationis in effectum sceleratæ prodeat actionis, scabies uti pessima scilicet, ab interioribus cutis; cumque diem fore de nobis Deo solemnem, si pravum opus nostram non sequitur voluntatem. *Veniens quoque ad Babylonem, ibi liberaberis* (Mich. iv, 10), dum lego; cum quis de criminibus ante actis confunditur, prodesse ei multum mihi videtur. Josiæ quoque regis me multum oblectat exemplum, dum illud cum eo confero quod legitur in Pentateucho: *Qui timuerit, inquit, verbum Domini de servis Pharaonis, fecerunt confugere jumenta et pecora sua in domo; et non cecidit super ea grando* (Exod. ix, 20). Illud quoque dicens: *Beatus homo qui semper est pavidus: qui vero mentis est duræ, corruet in malum* (Prov. xxviii, 14). Vidisti, inquit Dominus, Achab, quomodo humiliatus est coram me? *Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus* (III Reg. xxi, 29).

6. Quæ utique meam relevare quantulumcumque non diffiteor desperationem, quamvis nullam præbeant securitatem. Non modice nam me terret dum alibi lego, quia sicut non proficit plagato medicinæ alicujus impensio, si adhuc ferrum in eo sit: ita non prodest pœnitentia illius qui peccatum, quod plangit, non deserit, ut Balaam utique compunctio, et Esau consternatio prodit: hoc idem quoque astipulante Domino, dum dicit: *Quam vilis factus es iterans vias tuas* (Jer. ii, 36), Gregorium: *Homil. 37, in Evang.* quoque dixisse dum lego, vel audio, quod ad magna præmia perveniri non possit, nisi per magnos labores; et meos considero mores: si non perterreor, insanire me fateor. Si enim ad magna præmia non pervenitur, ad maxima supplicia quod sine dubio pervenitur, intelligi datur. Quid enim in cælo, quod non sit præmium magnum? Quid in inferno, quod non sit maximum damnum, tribuitur? Quam vero me dulcisona oblectet illa Domini, qua dicitur, vox: *Gaudium est in cælo super uno peccatore* (Luc. xv, 7): quam illico terreat, dum subjungit, *pœnitentiam agente, nequeo dicere. Dum*

si longe turpius. Sic in notatione laudatus editor.

(817) *Jure vicario*, id est, sicut illi contemnunt canones et Scripturas sacras, ita vice versa Deus monstrat ipsos ab aliis contemni ac reprobari, uti antea ostensum est.

(818) Construe: *ne virus mortiferæ delectationis uti scabies scilicet pessima cutis ab interioribus prodeat in effectum sceleratæ actionis.*

enim quid sit pœnitentia, vel in canonibus sanctis, vel in eorum qui eam digne fecerunt, exemplis considero, et ignaviam pariter meam attendo; vœ, vœ, vœ, tantum clamare compellor. Nam, derelictis sceleribus, verissimum atque piissimum tenemus promissum dicentis: *Convertimini ad me, et ego revertar ad vos* (*Zach.* 1, 3). De his vero, quæ relinqui non valent, quid cogitem, nedum dicam, dubius exsto. Scriptum enim cognosco de Deo: *Si concluderit hominem, quis ei dicere potest: Cur ita facis?* (*Job* xviii, 8). De quovis etiam talium: *Immisit enim in rete pedes suos, et in ejus maculis ambulat.* Quem utique utrum absolvere dignetur ille de quo canitur: *Qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit* (*Apoc.* iii, 7). necne, non est hominum in hoc sæculo judicare. Scriptum est enim: *Nescit homo utrum odio an amore dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta* (*Eccle.* ix, 1). Quæ tamen sententia, ut peccatori desperationem adimit, ita justo sollicitudinem adjicit, si quod competit, agere non desistit. Ut scilicet nemo in hac vita sit sine cura, sed qui sperat in Domino, speret, ita tamen ut quod ipse promisit, non aliud quidlibet inaniter speret; et qui gloriatur, non in se, id est opere suo, atque virtute, sed si gloriatur, in Domino gloriatur (*II Cor.* x, 17).

(819) Construe: *Cavendum, ne ipse jure vituperer ferre ligna in silvam, et vecors mittere aquam in flumine hortis sitientibus. Quia vero urbanitas vestra quondam dignata est consulere, si recollitis, inertiam meam, quomodo orarem; confiteor, meam modicitatem invenisse in libro Huberti amici vestri æquinomi atque socii ad me persequendum, quod instanter oran-*

A 7. Sed jam nunc sufficiant ista, scaturigine contemptus canonicæ sanctionis abunde monstrata. **371** Nam stulti proprium esse sensum totum effundere suum (*Prov.* xxix, 11), asserto monstratur Scripturæ; simulque (819) cavendum in silvam ne ligna ferre, hortisque sitientibus in flumine vecors aquam mittere, jure vituperer ipse. Quia vero meam inertiam urbanitas quondam, si recollitis, quomodo orarem, est dignata consulere vestra; quid mihi sit instanter orandum in vestri libro amici æquinomi, atque ad me persequendum socii, invenisse confiteor meam modicitatem, Huberti, quod et isthic ponere operæ pretium duxi.

COLLECTA.

B Conspirantes, Domine, contra tuæ rectitudinis firmamentum, dextera virtutis tuæ prosterne, ut justitiæ non dominetur iniquitas, sed subdatur semper falsitas veritati. Per Dominum.

SECRETA.

Oblatis, quæsumus, Domine, placare muneribus, et nos ab inimicis clementer libera nostris. Per Dominum.

POTCOMMUNIO.

Hæc nos comunio, Domine, et a cunctis exuat delictis, et ab inimicorum defendat potenter insidiis. Per Dominum.

dum sit mihi: quod et ponere isthic duxi pretium operæ. Sequens collecta excerpta scilicet a Ratherio fuit ex libro cujusdam Huberti, qui cum adversariis suis societatem inierat. Hunc autem æquinomum vestrum appellat, ejusdem scilicet nominis; Hubertum enim Parmensem alloquitur, ad quem hoc opus direxit.

RATHERII OPUSCULUM ⁽⁸²⁰⁾

AB EO INSCRIPTUM

QUALITATIS CONJECTURA CUJUSDAM

372 1. Cogor per omnes actus, sermones, intentiones insuper meas osorum cavillationibus respondere, quasi ego sim utique solus, qui non

(820) Hoc opusculum ab Acherio editum e Laudunensi codice, inter Ratherii lucubrations Fulcivinus recenset cap. 24, cum titulo: *Conjectura vitæ ejus.* Totum enim vero in eo fere versatur, ut mores et consuetudinem vitæ ejusdem acri et ironica quadam ratione explicet, qua malevolus cavillator omnia ejus opera etiam meliora transversa interpretatione distorquere fingitur. Ad tempus quod attinet, plerique hoc opus scriptum putarunt anno 972, eo quod num. 13 legatur: *Quadragesima jam fere sunt anni, ex quo ambire potentiam cepi, id est episcopatum; et dum se ita semen præfert, ut vix annum vitæ sibi superesse existimet. At præterquam quod anni fere quadragesima haud sumendi sunt ab episcopatus initio, seu ab*

D debeam ad illud supremum judicium, ubi omnia hic incorrecia sunt ventilanda, venire, sed de omnibus in hoc sæculo rationem hominibus red-

anno 932, sed ab eo tempore quo episcopatum appetere cepit, ut explicabimus not. 62; hoc certe opus scriptum, dum Veronensem episcopatum teneret, et dum cum Miloni nollet dimittere, ex pluribus ipsius opusculi locis manifestum est; dimisit autem illum anno 968. Assignandum autem videtur incuntt circiter anno 966. Cum nimirum Ratherii hostes tum ex ejus litteris ad Milonem scriptis sub finem anni 965, tum ex ultimo, quem eodem tempore addidit, numero *Conclusionis deliberativæ* intellexissent eum nolle episcopatum dimittere, nisi imperiali præcepto cogeretur; ipsius vitam et mores apud imperatorem variis cavillationibus notare moliebantur, ut imperiale ejusmodi præceptum obtinerent. Ratherius autem eorum ea-